

VELIKI KNEZ BOSANSKI TVRTKO BOROVINIĆ

Pejo ČOŠKOVIĆ, Zagreb

Tvrtko Borovinić pripada posljednjoj generaciji bosanske vlastele koja je još mogla utjecati na sudbinu bosanske države i društva. U njegovu životu oslikava se sva dramatičnost vremena u kojem je živio, a njegov silazak s historijske pozornice gotovo se podudara s propašću same države kojoj je služio. Roden u vrtlogu unutrašnjih razračunavanja koncem 14. stoljeća, prerano je ostao bez oca, koji je pao u tursko zarobljeništvo, te ni on ni malodobni mu sin nisu sudjelovali u dezintegraciji Bosne. Kad je Tvrtko odrastao, počeo je sudjelovati u javnom i političkom životu zemlje, ostajući dosljedno vjeran vladaru kao svom suverenu u čijoj je službi postigao blistavu političku i osobnu karijeru. Osim što je kao plemić od stjecanja punoljetnosti nosio titulu kneza, od stupanja u dvorsku službu za vrijeme druge vladavine Tvrtka II. bio je dvorski knez, knez bosanski i veliki knez bosanski, odnosno palatin.

Prethodnici feudalne obitelji, poznate u 15. stoljeću kao Borovinić, pojavljuju se na političkoj pozornici srednjovjekovne bosanske države još za vrijeme vladavine Tvrtka I. Kotromanića (1353.–1391.). Njihov očekivani uspon pomutila je, međutim, obiteljska nesreća, kad je Vukašinov sin Borovina dopao turskog sužanjstva u kome je proveo više godina. Zbog takvog razvoja stvari započeto snaženje obiteljske moći i utjecaja moralo je biti odgođeno za neka bolja vremena, dok za uključivanje u javni i politički život ne odraste novi sposobni član. Na to se nije moralo dugo čekati, jer je obitelj dobila dostojnog predstavnika već u knezu Tvrtku, koji je napravio sjajnu karijeru za vrijeme druge vladavine Tvrtka II. Tvrtkovića (1421.–1443.), podigavši ujedno i ugled kuće kojoj je pripadao.

1. Roditelj Borovina Vukašinić

Oskudna izvorna građa ne pruža izravne podatke o najranijoj fazi Tvrtkova života, pa iz tog razdoblja mnoge pojedinosti ostaju poblize potpuno nepoznate, ili se o njima može govoriti tek u obliku manje ili više razložnih pretpostavki. Tako, na primjer, dostupni izvorni materijal ne samo da ne sadrži podatke o vremenu i mjestu Tvrtkova rođenja nego ni o imenima njegovih roditelja. U pokušaju traženja odgovora na ta pitanja istraživačima ide, doduše, na ruku okolnost da srednjovjekovno bosansko plemstvo nije poznavalo obiteljska imena, nego se u tu svrhu služilo patronimikom, uz primjedbu da se ni on nije

dosljedno stavljao uz osobno ime.¹ Tragom takve prakse u upotrebi patronimika na području srednjovjekovne bosanske države pošao je i S. Ćirković komentirajući jedan navod u izlaganju M. Orbinija u vezi s prodajom Primorja Dubrovčanima, gdje se uz neke druge velikaše poimence spominje i Borovina Vukašinić (Vukašinović), ustvrdivši da je navedeni bosanski velikaš »svakako otac Tvrtka i Vukmira Borovinića, koji se javljaju u poveljama iz prve polovine XV veka.«² Prihvati li se takva razložna identifikacija srodstva između Tvrtka Borovinića i Borovine Vukašinića, moguće je na temelju drugih izvornih svjedočanstava makar i približno utvrditi vrijeme Tvrtkova rođenja. Prvi put Tvrtkova oca Borovinu spominju Dubrovčani u uputi za svog poklisara Miloča Miliševića koji je u drugoj polovici ožujka 1403. imao poći u Carigrad da se tamo, uz zalaganje i pomoć bizantskog cara Emanuela II. Paleologa,³ raspita o sudbini i stanju nekih bosanskih plemića koje su Turci odveli nekoć sa sobom u zarobljeništvo. Među tim nesretnicima za koje se dubrovački poslanik imao u Carigradu raspitati, poimence se navode Borovina Vukašinić, Mihac Milošević, te Vlač, Stjepan i Vuk Zlatonosović.⁴

Za ovaj rad navedeni je podatak neprijeporno višestrano zanimljiv, budući da potvrđuje ne samo da se u Bosni suosjećalo s njihovom nesrećom nego isto tako tražilo i načina kako da se oni što prije izbave iz stanja u kome su se početkom 1403. još uvijek nalazili. Tko se osobno zalagao za oslobođenje Borovine Vukašinića, danas je teško pouzdanije odgovoriti, kao što je to, primjerice, slučaj sa zarobljenim Zlatonosovićima. Naime, u danima koji

¹ Ć. TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XIII/1, Sarajevo, 1901, 100 (dalje: TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*). Navodeći za ilustraciju iznesenog mišljenja primjer uporabe patronimika u obitelji Radinovića-Pavlovića, Truhelka je pogrešno naveo srodstvo vojvode Radosava i vojvode Ivaniša proglašivši ih braćom. Nekoliko stranica dalje (108) navodi ispravno da je vojvoda Ivaniš bio sin vojvode Radosava i brat vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića.

² S. ĆIRKOVIĆ, *Komentari i izvori Mavra Orbina*, u: M. ORBIN, *Kraljevstvo Slovena*, Beograd, 1968, 349 (dalje: ĆIRKOVIĆ, *Komentari*). Dok je tvrdnja o srodstvu Borovine i Tvrtka potpuno razložna i prihvatljiva, navedeni stupanj srodstva između Tvrtka i Vukmira mnogo je neizvjesniji, budući da se ovaj drugi prvi put spominje tek 15. srpnja 1454. u ispravi vojvode Petra i kneza Nikole Pavlovića. Usp. Lj. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I. *Dubrovnik i susedi njegovi*, drugi deo, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odeljenje, Spomenici na srpskom jeziku, knj. XXIV, Beograd-Sr. Karlovci, 1934, 148–151 (dalje: STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*); F. MIKLOSICH, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Graz, 1964, 469–472 (dalje: MIKLOSICH, *Monumenta serbica*); E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestis ab anno 925 usque ad annum 1752*, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, JAZU, knj. 23, Zagrabiae, 1892, 220 (dalje: FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*).

³ Dubrovčani su obećali nekim bosanskim velikašima da će u traženju njihovih najbližih srodnika moliti za pomoć i bizantskog cara, čiji se dolazak u grad sv. Vlaha očekivao po njegovu povratku iz Venecije. Smatra se da je car sredinom travnja 1403., na žaljenje Dubrovčana, zaobišao njihovu luku ne svraćajući u grad. Usp. I. ĐURIĆ, *Sumrak Vizantije. Vreme Jovana VIII Paleologa 1392–1448*, Zagreb, 1989, 100 i bilj. 92, gdje je osvrtna na odgovarajuću literaturu.

⁴ N. JORAGA, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle*, II série, Paris, 1899, 89 i bilj. 4 (dalje: JORAGA, *Notes II*). M. PUCIĆ, *Spomenici srbski od 1395. do 1423*, knj. I, Beograd, 1858, Primjetbe IV (dalje: PUCIĆ, *Spomenici srbski I*) stavlja tu misiju u veljaču iste godine. S tim u vezi usp. *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, knj. I, Sarajevo, 1942, 391–392 (dalje: *Poviest I*); P. ANĐELIĆ, *Postojbina i rod Divoša Tihoradića*, Slovo, 25/26, 1976, 237–238 (dalje: ANĐELIĆ, *Postojbina*).

su prethodili upućivanju poklisara Miliševića na mletačkoj galiji u Carigrad obavljane su velike pripreme i intenzivnija korespondencija između Dubrovčana i nekih bosanskih velikaša koji su se zanimali za oslobođenje svojih bližih krvnih srodnika iz turskog sužanštva, o čemu nedvojbeno svjedoče pisma koja su Dubrovčani u tom smislu uputili 16. ožujka 1403. knezu Vukašinu i vojvodi Vukmiru Zlatonosoviću i knezu Mirku Radojeviću te vojvodi Hrvoju.⁵ Je li takvo pismo tada bilo upućeno i na obitelj ili najbližu rodbinu Borovine Vukašinića, više nije moguće utvrditi, pa nam stoga nisu poznata ni imena onih koji su se zalagali za njegovo oslobođenje. U nedostatku drugih vijesti određenu pozornost pobuđuje činjenica da je u spominjanoj dubrovačkoj instrukciji za Miloča Miliševića, ime Borovine Vukašinića navedeno ispred imena ostalih velikaša na čijem se oslobođenju radilo. Ta okolnost ne sugerira samo pretpostavku da je Borovina Vukašinić tada bio ugledan velikaš nego upućuje i na pomisao da se za njega nisu zanimali samo članovi obitelji, žena i još nejak mu sin, nego, po svemu sudeći, i sam bosanski kralj, što bi se dalo dovesti u vezu s kasnijom vjernošću Tvrtka Borovinića kralju Ostoji i njegovu sinu Stjepanu čak i u trenucima njihove gotovo potpune napuštenosti. Da su spomenuti velikaši doista mogli imati moćne zagovornike, potvrđuje posredno i dubrovačka primjedba prema kojoj su oni »li principali baruni di Bosna« zbog kojih i šalju svog poklisara u Carigrad.⁶ Što je dubrovački poslanik tom prilikom doznao u Carigradu o sudbini zarobljenih bosanskih velikaša, nije poznato. Njihova sudbina ostala je i nadalje potpuno neizvjesna, a u gradu podno Svetog Srđa pojavile su se glasine da su neki od njih pobjegli iz turskog zarobljeništva i sklonili se u Carigrad.⁷ Budući da u raspoloživoj izvornoj građi nema jasnih potvrda o skorom oslobođenju navedenih bosanskih velikaša, u vezi s tim nastojanjima roditelja i rodbine, čini se razložnim prihvatiti mišljenje M. J. Dinića, koji je istaknuo da Dubrovčani u svojoj misiji oslobođenja zarobljenika, čini se, nisu uspjeli.⁸

2. Rođenje

Uz sav dužan oprez, s obzirom na ishod misije poklisara Miliševića, navedeni podaci o Borovini Vukašiniću, pod izglednom pretpostavkom da je on otac kneza Tvrtka Borovinića, predstavljaju jedinu podlogu za utvrđivanje vremena Tvrtkova rođenja. Određen pro-

⁵ Lj. STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma*, knj. I, *Dubrovnik i susedi njegovi*, prvi deo, Srpska kraljevska akademija, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odeljenje, Spomenici na srpskom jeziku, knj. XIX, Beograd – Sr. Karloveci 1929, 454, 481–482 (dalje: STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*); usp. PUCIĆ, *Spomenici srpski I*, 46–48; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 67; *Poviest I*, 391; usp. J. P. NAUMOV, *Bosanski i humski vlasteličići*, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, XXVIII–XXX (1977–1979), Sarajevo, 1979, 28 (dalje: NAUMOV, *Vlasteličići*).

⁶ JORGA, *Notes II*, 89; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*.

⁷ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 484–485; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, 48; usp. NAUMOV, *Vlasteličići*, 28.

⁸ M. J. DINIĆ, *Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni*, I deo, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja, knj. CCXL, Odeljenje društvenih nauka, knj. 14, Beograd, 1955, 39 (dalje: DINIĆ, *Za istoriju rudarstva I*). Premda je dao kritičku ocjenu tog dijela Orbinijeva izlaganja, ĆIRKOVIĆ, *Komentari*, 349, ne izjašnjava se glede rezultata dubrovačkog posredovanja oko oslobođenja zarobljenih bosanskih velikaša. Njegova usputna primjedba da se na početku 15. stoljeća u ispravama spominje Vuk Zlatonosović, dala bi za pravo pomisliti kako je i on bio sklon povjerovati u oslobođenje zarobljene bosanske gospode.

blem u tom smislu predstavlja prethodno traženje odgovora na pitanje kada je Borovina dopao turskog sužanjstva. Jedino se za dvojicu Zlatonosovića pouzdano zna da su pali Turcima u ruke za vrijeme bitke na Kosovu sredinom 1389. godine,⁹ dok se o drugima to može tek nagađati. Čini se da Dubrovčani u svojoj više puta spominjanoj instrukciji za Miloča Miliševića pružaju realno uporište za tvrdnju da su neki od zaslužjenih bosanskih velikaša u taj položaj došli nekom drugom prilikom, jer vrijeme njihove nesreće određuju priloškom odrednicom »nekoć«, a ne nekim konkretnim događajem.¹⁰ Kad je to doista bilo, danas se može samo slutiti, pa glede toga realno ostaje pretpostaviti da se njihovo zarobljavanje dogodilo za vrijeme jedne od turskih provala u Bosnu u toku devedesetih godina 14. stoljeća, uz napomenu da je događaj najrealnije dovoditi u vezu s upadom turskih četa početkom 1398., kada su prema jednom svjedočanstvu »oplili i orobili Bosnu, te mnogo naroda zarobili.«¹¹ Takvo mišljenje ne osporava ni Orbinijevo izlaganje okolnosti pod kojima je kralj Ostoja 1399. prodao Durbovčanima bosansko Primorje. Prema Orbiniju na to su ga nagovorili Borovina Vukašinić, Mihajlo Milašević, Vladislav, Stjepan i Vuk Zlatonosović,¹² što za Ćirkovića predstavlja »dosta neverovatne okvire«,¹³ dok za Čremošnika Orbinijevo pripovijedanje te epizode nije moguće provjeriti, pa svoju sklonost nepovjerenju izražava navodeći o tome verziju vojvode Radiča Sankovića.¹⁴ Prihvati li se ta pretpostavka kao vrlo vjerojatna i zna li se da je Borovina u zarobljeništvu zasigurno bio još početkom proljeća 1403., onda je sasvim jasno da Tvrtkovo rođenje nije moglo pasti u rasponu od 1398. do 1404. Sukladno tome, u obzir bi dolazilo vrijeme prije ili možda poslije navedenih kronoloških odrednica, podrazumijevajući pritom da su se zatočenici uskoro vratili svojim kućama, za što u izvornoj građi nema potvrde.

Protiv mišljenja da je Tvrtko mogao biti rođen poslije mogućeg očeva povratka iz turskog sužanjstva, pa makar to u najboljem slučaju bilo i u tijeku 1404., na određen način govori i činjenica da ga kao predstavnika, očito najstarijeg člana obitelji, među svjedocima navodi kralj Ostoja u jednoj svojoj pobježe nedatiranoj darovnici iz 1417. za braću Vukčiće, Vukašina, Barana i Jurja.¹⁵ Raspon između godina 1404./5., kao mogućih godina Tvrtkova

⁹ STOJANOVIC, *Povelje i pisma I*, 482; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, 46–47; usp. DINIĆ, *Za istoriju rudarstva I*, 38–39; ĆIRKOVIĆ, *Komentari*, 349; P. ANĐELIĆ, *O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu, XIII/13, Sarajevo, 1977, 40 (dalje: ANĐELIĆ, *O usorskim vojvodama*) (= *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1982, 168 [dalje: = *Studije*]; NAUMOV, *Vlastelićici*, 27.

¹⁰ O upućivanju poslanika Miliševića uz ostalo se kaže da će ići »ad querendum et inveniendum certos proceres Bossne, olim ductos per Turchos in servitudinem« (JORGA, *Notes II*, 89, bilj. 4).

¹¹ I. TOMAŠIĆ, *Chronicon breve Regni Croatiae*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. IX, Zagreb, 1868, 16; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, Primjetbe II; usp. G. ČREMOŠNIK, *Prodaja bosanskog Primorja Dubrovniku god. 1399. i kralj Ostoja*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XL/2, Sarajevo, 1928, 116 (dalje: ČREMOŠNIK, *Prodaja*); *Poviest I*, 372. To nam se čini vjerojatnije nego da zarobljavanje Borovine Vukašinića dovodimo u vezu s jednom od turskih provala u Bosnu tijekom prve polovice devedesetih godina 14. stoljeća, možda s onom iz 1391. ili 1396.

¹² ORBIN, *Kraljevstvo Slovena*, 155; usp. ČREMOŠNIK, *Prodaja*, 116–117.

¹³ ĆIRKOVIĆ, *Komentari*, 349.

¹⁴ ČREMOŠNIK, *Prodaja*, 116–117.

¹⁵ LJUBIĆ, *Listine o odnosajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike VII*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, JAZU, XII, Zagrabiae, 1882, 241 (dalje: LJUBIĆ, *Listine VII*); ISTI,

rođenja, i 1417., u kojoj se javno pojavljuje u kraljevoj ispravi kao svjedok, čini se prekratkim za stjecanje punoljetnosti i za samostalno pojavljivanje u javnom životu kao i za dobivanje kneževske titule koju je tada nosio. Imajući sve te okolnosti u vidu, knez Tvrtko Borovinić morao je 1417. biti punoljetan čovjek.¹⁶ Konačnim odbijanjem mogućnosti da se Tvrtko Borovinić rodio poslije mogućeg očeva izbavljenja iz višegodišnjega turskog zatočeništva, ostaje nam jedino moguće taj događaj smjestiti u vrijeme prije ili najkasnije potkraj 1398., kad mu je otac najvjerojatnije dopao turskog zarobljeništva. Kako zbog nedostatka izvornih podataka nije moguće određenije utvrditi vrijeme Tvrtkova rođenja, čini se najvjerojatnijim pretpostaviti da je to moglo biti u drugoj polovici devedesetih godina 14. stoljeća.

3. Rodni zavičaj

Danas također nije moguće određenije odgovoriti niti na pitanje o Tvrtkovu rodnom kraju u kojem je njegov otac imao svoje baštinske posjede. Na temelju podataka iz jedne isprave vojvode Radosava Pavlovića od 7. travnja 1423., u kojoj on kneza Ostoju Borovinića naziva »svojim bratom«, povjesničari su skloni tvrditi da su Borovinići bili bliski srodnici i vlastela rusaške gospode Pavlovića, previđajući da vojvoda u istoj ispravi takvu odrednicu ne navodi uz ime kneza Tvrtkova Borovinića.¹⁷ Imajući u vidu iznesene navode, D.

Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike IX, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, JAZU, XXI, Zagrabiae, 1890, 433 (dalje: LJUBIĆ, *Listine IX*); usp. ISTI, *Rukoviet jugoslavenskih listina*, Starine JAZU X, Zagreb 1878, 42 (dalje: LJUBIĆ, *Rukoviet*); E. FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 103.

¹⁶ Uvjek za stjecanje prava na javno djelovanje bila je punoljetnost, koja se dobivala s navršenih 14 godina života, poslije čega je mlada gospoda mogla nastupati, ali i nakon toga bilo je poslova za koje se tražila potpuna sposobnost, a ona je nastupala s 18, odnosno 20 godina života. Usp. što o tome piše A. V. SOLOVJEV, *Punoletstvo dubrovačkih građana*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, XII, Beograd, 1932, br. 2/3, str. 179–181 (dalje: SOLOVJEV, *Punoletstvo*), koji govori o pravnim normama koje su s tim u vezi bile na snazi i u dubrovačkom zaleđu. Kad je u pitanju srednjovjekovno bosansko društvo, valja naglasiti da iste zahtjeve glede starosne dobi izričito potvrđuju navodi u uputama dubrovačkim poslanicima, poput one s nadnevkom od 13. travnja 1433., prema kojima su Dubrovčani tražili od vojvode Radosava Pavlovića da se na njegovu mirovnu povelju od 25. ožujka 1433. zakunc i njegov sin Ivaniš kad napuni četrnaest godina, jer je to vrijeme kad dječak postaje sposoban činiti sve što čini odrastao muškarac, usp. A. IVIĆ, *Radosav Pavlović veliki vojvoda bosanski*, Letopis Matice srpske, Novi Sad, 1907, knj. 245, sv. 1, str. 31; 1907, knj. 246, sv. 2, str. 37; Ć. TRUHELKA, *Konavoski rat (1430–1433). Historička studija po spomenicima dubrovačke arhive*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XXIX (1917), Sarajevo, 1918, 207; J. RASTIĆ, *Chronica Ragusina Junii Resti ab origine urbis usque ad annus 1451*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, XXV, Scriptores, II, Zagrabiae, 1893, 260–261. S tim u vezi usporedi također MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 377; G. ČREMOŠNIK, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka. III. Humske povelje i pisma*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Nova serija, VI, Sarajevo, 1951, 105 (dalje: ČREMOŠNIK, *Bosanske i humske povelje VI*); S. ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stefan Vukčić Kosače i njegovo doba*, Posebna izdanja Srpske akademije nauka, knj. CCCLXXVI, Odeljenje društvenih nauka, knj. 48, Beograd, 1964, 5 (dalje: ĆIRKOVIĆ, *Herceg Stefan*); usp. D. LOVRENOVIĆ, *Da li je Jelena Nelipčić bila majka Balše Hercegovića*, Istorijski zbornik, VII/7, Banjaluka, 1986, 196, bilj. 4 (dalje: LOVRENOVIĆ, *Da li je Jelena Nelipčić*).

¹⁷ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 591; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 325; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 120. Mišljenje o srodstvu Borovinića i Pavlovića usp. Ć. TRUHELKA, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XXIII/3, Sarajevo, 1911, 444–445 (dalje: TRUHELKA, *Tursko-slovenski spomenici*); S. BAŠAGIĆ, *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u*

Mandić zaključio je da su Borovinići predstavljali »mlađi ogranak vojvodske obitelji Pavlovića« i da se po njima nazvalo jedno selo kod Foče koje je do danas sačuvalo taj naziv,¹⁸ dok je P. Anđelić, osim srodstva i vazaliteta između Pavlovića i Borovinića, istaknuo kako ovi posljednji ne samo što se susreću kao svjedoci na poveljama nego od 1417. sudjeluju i na zborovima velikaša.¹⁹ Za M. Vegu pak to je bilo dovoljno da ustvrdi kako je »veliki bosanski knez Tvrtko Borovinić iz istočne Bosne, s područja Pavlovića«. ²⁰ Oprezan korak dalje u pokušaju utvrđivanja kraja iz kojega su bili Borovinići, pošao je V. Skarić, koji je za naselje Borovinići u fočanskom kraju primijetio da podsjeća na porodicu Ostoje i Tvrdisava Borovinića, kao i njihova rođaka, kneza Vukmira, za koje ističe da su bili vlastela vojvode Radosava Pavlovića i njegovih sinova.²¹ Za H. Šabanovića nije bilo dvojbe kad je, govoreći o Sinan-paši Boroviniću ustvrdio da je potomak srednjovjekovne bosanske feudalne obitelji Borovinića iz istoimenog sela kod Foče,²² a Ćirković razložno ističe izvorima posvjedočenu povezanost tog bosanskog velikaša s Visokim.²³

Iako se razložno može prihvatiti da selo Borovinići kraj Foče čuva uspomenu na istoimenu bosansku feudalnu obitelj, samo na tome ipak nije moguće čvršće temeljiti odgovor o fočanskom području kao rodnom kraju Tvrtka Borovinića, jer sam naziv sela Borovinići mlađeg je nastanka i oslikava kasniju stvarnost. To objašnjava i činjenica da raspoloživa izvorna građa ne spominje zemlje Borovinića, iako je Vukašinov sin u spominjanoj dubrovačkoj uputi za poklisara Miliševića, označen zajedno s ostalim poimence navedenim zatočenicima kao jedan od glavnih bosanskih velikaša. Objašnjenje za takvo stanje treba

Turskoj Carevini, Zagreb, 1931, 68; V. SKARIĆ, *Stara bosanska vlastela u današnjoj toponomastici*, Godišnjak Geografskog društva 7–8, Beograd, 1922, 130 (dalje: SKARIĆ, *Stara bosanska vlastela*); E. ĆELEBIJA, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama II* (Prevco i komentar napisao Hazim Šabanović), Sarajevo, 1957, 246, bilj. 51 (dalje: ĆELEBIJA, *Putopis II*); D. MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim, 1967, 337 (dalje: MANDIĆ, *Etnička povijest*); P. ANĐELIĆ, *Barones regni i Državno vijeće srednjovjekovne Bosne*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu XIII/13, Sarajevo, 1976, 35, bilj. 21, 40, bilj. 49, 41, bilj. 69 (dalje: ANĐELIĆ, *Barones regni*).

¹⁸ MANDIĆ, *Etnička povijest*, 337. Zanimljivo je istaknuti da uspomenu na Boroviniće, po svemu sudeći, čuva i naziv jednog timara čije ime A. S. Aličić čita kao Borović (Borovinić), a nalazio se u selu Selištu. A. S. ALIČIĆ, *Popis bosanske vojske pred bitku na Mohaču 1526. godine*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XXV (1975), Sarajevo, 1976, 196. Aličić ništa više ne kaže u vezi s ovim timarom, osim što dopušta dvojako čitanje njegova naziva.

¹⁹ ANĐELIĆ, *Barones regni*, 35, bilj. 21, 40, bilj. 49, 41, bilj. 62. ISTI, *Originalni dijelovi bosanskih povelja u falzifikatima Ivana Tomke Marnavića*, Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu – Arheologija, Nova serija XXVI, Sarajevo, 1971, 358 (dalje: ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*) tek nagovještava moguću pripadnost Borovinića istočnobosanskim Pavlovićima.

²⁰ M. VEGO, *Novi i revidirani natpisi iz Hercegovine*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu – Arheologija, Nova serija XV–XVI, Sarajevo, 1961, 273; ISTI, *Postanak srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo 1982, 103 (dalje: VEGO, *Postanak*).

²¹ SKARIĆ, *Stara bosanska vlastela*, 130. Na postojanje sela Borovinići u porijeklu srednjeg toka Drine upozorava i ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 358, bilj. 56.

²² To svoje mišljenje Šabanović je iznio u kratkom komentaru dotičnog mjesta u tekstu E. ĆELEBIJE, *Putopis II*, 246, bilj. 51.

²³ S. ĆIRKOVIĆ, *Dvor i kultura u srednjovjekovnoj bosanskoj državi*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Zbornik referata međunarodnog simpozijuma »Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Evropi«, Sarajevo, 6–7. oktobar 1988, Sarajevo, 1989, 66 (dalje: ĆIRKOVIĆ, *Dvor*).

potražiti u činjenici da se obitelj poslije smrti kralja Tvrtka I. nije uključila u borbu za stvaranje područja pod svojom vlašću, s obzirom na to da je djed Vukašin, ako je još uopće bio na životu, bio prestar, a unuk Tvrtko za očeve odsutnosti premlad za nadmetanje s bosanskim moćnicima. Ni može bitni. Borovinin povratak u Bosnu 1403.–1404. glede toga ne bi više mogao ništa bitnije izmijeniti, jer je u međuvremenu već bila formirana oblast kneza Pavla Radinovića,²⁴ na čijem bi prostoru Borovinići imali svoje obiteljske posjede. Još manje izgleda za to imao bi kao izravni podanik bosanskog vladara, našavši se na području kraljeve zemlje. Dopustimo li da Borovinićeva vezanost uz kraljevsko Visoko iz 1421. sugerira pomisao da bi tamo trebalo tražiti njegov rodni zavičaj, tada takvoj pretpostavci ide u prilog i činjenica da je knez Tvrtko na početku svoga javnog djelovanja bio u službi bosanskog vladara čija je moć bila skućena na samo mali dio državnog teritorija, poznatog kao »contrata del re«. Budući da u tom slučaju knez Tvrtko nije imao realnih izgleda da poput drugih velikaša formira i izdvoji svoje zemlje, prihvatio je i iskoristio jedinu mogućnost da stupanjem u dvorsku službu bosanskih kraljeva napravi blistavu karijeru. Stoga se čini vjerojatnijim njegov rodni zavičaj tražiti u Visokom i njegovoj okolini, nego u skladu s ranijim objašnjenjima koja su ga vidjela kao podanika i rođaka rusaške gospode Pavlovića iz fočanskog kraja.

4. Vjerni podanik trojice kraljeva

Za Tvrtka Borovinića prvi put saznaje se 1417. iz poblizhe nedatirane darovnice Stjepana Ostoje kojom je obdario nekim posjedima svoje podanike Vukašina, Barana i Jurja Vukčića iz Krajine. Premda je Tvrtko Borovinić u kraljevoj ispravi iz 1417. naveden kao svjedok, ipak se na osnovi tog podatka o njemu mogu izvesti određeni zaključci. Činjenica da ga je kralj atribuirao titulom kneza, upućuje ne samo na pomisao da je tada morao biti potpuno odrasla osoba sposobna za samostalno pojavljivanje u javnom životu, o čemu je već bilo govora, nego i da je zauzimaio sasvim određeno mjesto na društvenoj ljestvici. S tim u vezi valja pripomenuti da su svi navedeni svjedoci, pa se to odnosi i na kneza Tvrtka, označeni izrazima »naši dobri Bošnjani« (i nostri boni Bosnensi), što sasvim jasno određuje njihovu stalešku pripadnost bosanskom plemstvu.²⁵ Osim toga, važno je istaknuti da se, uz kneževskom titulom atribuirano ime, Tvrtko spominje »cum la sua fraternità«,²⁶

²⁴ Opširnije o izdavanju zemalja pojedinih velikaša v. kod S. ĆIRKOVIĆ, *Rusaška gospoda*, Istorijski časopis XXI, Beograd, 1974, 12–15 (dalje: ĆIRKOVIĆ, *Rusaška gospoda*).

²⁵ Navedeni izrazi ne predstavljaju nikakvu konfesionalnu odrednicu onih na koje se odnosi, kako se to može naći napose u historiografskoj literaturi o »Crkvi bosanskoj«, pa s tim u vezi navodimo tek djela nekih istaknutijih autora. Usp. F. ŠIŠIĆ, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350–1414)*, Zagreb, 1902, 236 (dalje: ŠIŠIĆ, *Vojvoda Hrvoje*); D. MANDIĆ, *Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, Chicago, Ill. 1962, 200, 385 (dalje: MANDIĆ, *Bogomilska crkva*).

²⁶ Povelja je sačuvana u talijanskom prijevodu u dvije isprave od 22. srpnja 1452. kojima su mletački dužd i vlada potvrdili Ostojinu darovnicu iz 1417. Usp. LJUBIĆ, *Listine VII*, 240–241; ISTI, *Listine IX*, 433–434; ISTI, *Rukoviet*, 42; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 103. »Bratiju« koju je knez Tvrtko tom prilikom predstavljao činili su njegovi mlađi srodnici knezovi Ostoja i Tvrdisav s ostalim članovima svojih obitelji. Usp. STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 591, 604, 624–625; ISTI, *Povelje i pisma II*, 102; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 325, 341, 370, 413; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 120, 138.

odnosno »z braćiom« isprava bosanske provenijencije, što upućuje na zaključak da je njegov naslov nosio u sebi pojam dostojanstva i zvanja, pa se možemo složiti s Č. Truhelkom kad tvrdi da je dotični izraz pridavan »samo poglavici porodice«. ²⁷ Prema tome, navedeni podatak sugerira zaključak da je knez Tvrtko bio tada ovlašten predstavnik koji nastupa u ime čitave kuće Borovinića, budući da je u međuvremenu starješinstvo u obitelji prešlo na njega kao na najstarijeg i najistaknutijeg pojedinca.

Promjena na prijestolju u Bosni (1418.) nije utjecala na usporavanje političke karijere kneza Tvrtka Borovinića. Takav zaključak ne osporava ni činjenica da se njegovo ime ne susreće među »dobrim Bošnjanima« koje je novi kralj Stjepan Ostojić naveo kao svjedoke u ispravi od 5. ožujka 1419., kada je u Zvečaju na Vrbasu potvrdio Dubrovčanima povlastice svojih prethodnika, ²⁸ premda se u njoj spominje većina velikaša koji se kao svjedoci pojavljuju u Ostojinoj darovnici iz 1417. Tvrtkovo izostavljanje iz navedene isprave kralja Stjepana Ostojića objašnjava se činjenicom da se tada nije nalazio u kraljevoj pratnji za vrijeme njegova posjeta Donjim krajima, budući da se na kraju povelje izričito spominje kako su kralj, kraljica-majka i navedeni velikaši prisegli »postavivše ruci na svetom evanđeliju na časnom krs(t)i«. ²⁹ Ta okolnost sugerira pomisao da knez Tvrtko još nije bio prešao na dvor i stupio u kraljevu službu kao njegov »kućanin« (*cortesano*) koji bi ga redovito pratio na njegovim putovanjima i zadržavao se u njegovoj blizini, kao što će to biti kasnije. Za sada je Borovinić još uvijek samo velikaš kraljevstva (*baro regni*) koji u skladu sa svojim društvenim položajem utječe na javni i politički život zemlje. Nekoliko mjeseci kasnije, kada se kralj »vjenčan bogodarovanim vijencem na kraljevstvo« vratio u stolnu Sutjesku, knez Tvrtko Borovinić ponovno se našao u njegovoj blizini. Tu je Stjepan Ostojić nastavio sređivati odnose s Dubrovčanima, pa im je u tu svrhu 4. prosinca 1419. izdao odgovarajuću povelju kojom im je potvrdio ustupanje grada Sokola i Konavala. ³⁰ Za ovaj rad osobito je važno da se kralj tom prigodom savjetovao »s pr(i)svitlom' gospoom' kralicom' Kujavom' kral(e)vstva mi i s' zbranimi vlasteli i velmožami kral(e)vstva mi«. ³¹ Navedeni podatak o kraljevu savjetovanju s kraljicom-majkom i prisutnim velikašima nedvojbeno potvrđuje da je knez Tvrtko Borovinić pripadao zboru velikaša okupljenih oko vladara, koji je kao savjetodavno tijelo sudjelovao u donošenju važnijih odluka. ³² S

²⁷ TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 95.

²⁸ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 554–557; usp. MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 282–284; FERMENTDŽIN, *Acta Bosnae*, 106.

²⁹ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 557; usp. MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 284.

³⁰ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 557–562; usp. MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 291–294; FERMENTDŽIN, *Acta Bosnae*, 107. Pogrešna je tvrdnja B. ZLATAR, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu XIV/14–15, Sarajevo, 1978, 106 (dalje: ZLATAR, *O feudalnim porodicama*) da je knez Tvrtko Borovinić »bio istaknuta ličnost na dvoru bosanskih kraljeva Tvrtka I i Stjepana Ostojića«. Točno je, međutim, da je on aktivno sudjelovao u javnom i političkom životu za vladavine kraljeva Stjepana Ostoje, sina mu Stjepana Ostojića i Tvrtkova sina Tvrtka II. Tvrtkovića za vrijeme njegove druge vladavine.

³¹ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 560; usp. MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 293.

³² P. ANĐELIĆ, *Barones regni*, 31–32, bilj. 7, ističe da su bosanski velikaši koji se spominju kao svjedoci u vladarskim ispravama mogli savjetodavno ili konzultativno sudjelovati u donošenju odluka. Usp. što o tome misli P. ŽIVKOVIĆ, *Socijalne promjene na dvoru bosanskih kraljeva tijekom 14. i 15. stoljeća (Primjeri*

tim u vezi valja istaknuti da se Stjepan Ostoja našao u mnogo povoljnijoj situaciji kad je 1417. izdavao darovnicu Vukčićima kao nagradu »per questa lor fedeltà sopra dita«, budući da za svoj postupak tada očito nije morao tražiti mišljenje i savjet nazočnih velikaša čija su imena inače navedena kao svjedoci koji su u konkretnoj prigodi imali samo posvjedočiti autentičnost isprave. U svakom slučaju spominjanje kneza Tvrtka Borovinića samo među nazočnim svjedocima u kraljevim ispravama iz 1417. i 1419. još ne predstavlja dovoljan argument za tvrdnju da je već tada obnašao službu *dvorskog kneza*.³³ Na takav zaključak upućuje i činjenica da se u darovnici iz 1417. – premda se njegovo ime nalazi među dvorskim dostojanstvenicima – uz njega navodi samo kneževski naslov bez poblize oznake dvorske službe, kao što je to, primjerice, izričito navedeno za *pristava od dvora (pristaldo della corte)* kneza Jurja Dragičevića. I drugi dvorski dostojanstvenik Nikola Kučlatović naveden je s titulom *magister aule*, a Ć. Truhelka drži da ona odgovara *dvorskom knezu bosanskih isprava*.³⁴ U već spominjanoj povelji kralja Stjepana Ostojića od 5. ožujka 1419. u istoj osobi kao *pristav od dvora* i *dvorski knez* naveden je Vukac Vukotić,³⁵ koji se također nalazio i među velikašima nazočnim prilikom izdavanja kraljeve isprave od 4. prosinca iste godine, kad je među prisutnima bio i knez Tvrtko Borovinić, ali tada nijednom od svjedoka nije uz osobno ime naveden stupanj dvorskog dostojanstva.³⁶ Nazočnost nedavno spominjanoga *dvorskog kneza* među sakupljenim velikašima ne upućuje na zaključak da je u međuvremenu došlo do personalnih promjena među dvorskim dostojanstvenicima kralja Stjepana Ostojića, niti bi se iz raspoloživih izvornih podataka moglo zaključiti da je u međuvremenu na mjesto *dvorskog kneza* došao Tvrtko Borovinić, te se s određenim pravom može ustvrditi da spomenuti velikaš u to vrijeme još nije pripadao užem krugu dvorskih dostojanstvenika,³⁷ niti je tada obnašao službu *dvorskog kneza (comes curialis)*.

Događaji u vezi s promjenom na prijestolju sredinom 1420. upućuju na zaključak da se knez Tvrtko Borovinić u njima nije snašao, ostavši vjeran i formalno svrgnutom kralju Stjepanu Ostojiću i nakon što je ovaj ostao bez podrške većine oblasnih gospodara i najmoćnijih bosanskih velikaša. Kako je proces napuštanja detroniziranog kralja sredinom kolovoza 1420. bio već poodmakao, najbolje potvrđuje navođenje velikaša okupljenih u Visokom oko novog kralja Tvrtka II. Tvrtkovića prilikom izdavanja povelje Dubrovčani-

nastanka novog plemstva u Bosni), Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, sv. 21, Zagreb, 1988, 28 (dalje: ŽIVKOVIĆ, *Socijalne promjene*).

³³ P. ŽIVKOVIĆ, *Utjecaj primorskih gradova na ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u 14. i 15. stoljeću (Pojava građanske klase i novog plemstva)*, Tuzla, 1986, 32 (dalje: ŽIVKOVIĆ, *Utjecaj*), drži da je knez Tvrtko Borovinić nosio titulu *dvorskog kneza* na dvoru kraljeva Ostoje, Stjepana Ostojića i Tvrtka II. Tvrtkovića.

³⁴ TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 104. To mišljenje prihvatili su uglavnom i drugi istraživači. Usp. ANĐELIĆ, *O usorskim vojvodama*, 26, bilj. 52 (= *Studije*, 151, bilj. 52); ĆIRKOVIĆ, *Dvor*, 66.

³⁵ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 556; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 283; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 106; usp. TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 103.

³⁶ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 556; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 234; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 107.

³⁷ O tome je opširnije pisao TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 103–107.

ma. Tu se poimence spominju vojvode Vukmir Zlatonosović, Ivko Semković i Pavao Jurjević, župan Dragiša Dinjić te knezovi Juraj Vojsalić, Pribić, Radič Radojević, Batić Mirković, Juraj Dragičević, Petar Klešić,³⁸ ali među njima nema kneza Tvrtka Borovinića. Da nije u pitanju nikakva njegova »objektivna« spriječenost drugim neodgovidim poslovima, potvrđuju druga izvorna svjedočanstva na temelju kojih neprijeporno proizlazi da je knez početkom 1421. bio čovjek svrgnutoga bosanskog kralja s kojim se tada nalazio u kraljevskom gradu Visokom. Za tadašnje Borovinićevo pristajanje uz već napuštenog i svrgnutog kralja Stjepana Ostojića teško je reći u kojoj je mjeri ono stvar njegova izbora, a u kojoj je na to presudno utjecala nepovoljna činjenica da je on svojim posjedima vezan uz Visoko, tada još uporište njegova neposrednog gospodara, svrgnutoga bosanskog kralja. Sredinom veljače 1421. Dubrovčani su podnijeli tužbu »supra Tuerticum Borouinich comitem Stefani regis« u Visokom zbog šteta koje je nanio tamošnjim njihovim trgovcima,³⁹ što bi trebalo promatrati u širem kontekstu izmijenjenog ponašanja Republike prema nedavnoj promjeni na prijestolju Kotromanića.⁴⁰

O motivima Tvrtkove vjernosti kralju Stjepanu Ostojiću čak i kad je svima postalo jasno da prijestolje praroditelja neće moći povratiti, danas više nije moguće sa sigurnošću govoriti, jer raspoloživa izvorna građa o tome ne pruža nikakvo uporište za pouzdanije zaključivanje. Umjesto sigurnosti izvornih svjedočanstava u potrazi za odgovorom na to pitanje možemo se tek prepustiti iznošenju manje ili više vjerojatnih pretpostavki. Je li knez Tvrtko svoj položaj i službu na dvoru Kotromanića dugovao blagonaklonosti bosanskih vladara, kojima je potom uzvraćao gotovo »nerazumnom« vjernošću, ili je pak sve to potrebno objašnjavati njegovim rodbinskim vezama s jednom granom vladarske loze?⁴¹ S tim u vezi valja primijetiti da uz novog kralja nema tada ni predstavnika Pavlovića, koji su također bili u krvnom srodstvu s bosanskom vladarskom kućom, stoga u traganju za odgovorom na to pitanje valja imati u vidu obje mogućnosti. Osim toga, njegovo približavanje dvoru i pojavljivanje u javnom životu započelo je – čini se opet ne slučajno – još za vrijeme kralja Ostoje, kad je na dvoru kao kraljica boravila Jelena Nelipčić, druga supruga vojvode Hrvoja, čijom se unukom iz prvog Hrvojeva braka, Katarinom, u međuvremenu Tvrtko Borovinić bio oženio. Kasniji njegov uspon za vrijeme Ostojinih nasljednika samo potvrđuje da je, uz možebitne sretne okolnosti koje su mu mogle pomoći u postizanju

³⁸ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 504; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 305; FERMENTŽIN, *Acta Bosnae*, 112.

³⁹ D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *O knezovima u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne*, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knj. VI (1970–1971), Sarajevo, 1971, 334, bilj. 9 (dalje: KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *O knezovima*); usp. P. ŽIVKOVIĆ, *Bosna u drugoj deceniji XV. stoljeća*, Treći program Radio Sarajeva, 1980, br. 29, str. 85 (dalje: ŽIVKOVIĆ, *Bosna u drugoj deceniji*); ISTI, *Tvrtko II Tvrtković. Bosna u prvoj polovini XV stoljeća*, Sarajevo, 1981, 81 (dalje: ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*); ISTI, *Utjecaj*, 166, bilj. 54. Također usp. S. ČIRKOVIĆ, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, Beograd, 1964, 250 (dalje: ČIRKOVIĆ, *Istorija Bosne*); ISTI, *Dvor*, 66; D. KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1978, 70, bilj. 70, spominje ovu pljačku dubrovačkih trgovaca u Visokom, ali ne spominje imena počinitelja.

⁴⁰ O sumnjama Dubrovčana u vezi s tadašnjim događajima u Bosni, usp. JORGA, *Notes II*, 192; *Poviest I*, 459. Ostale navode usporedi prema bilj. 38.

⁴¹ Mišljenje o Borovinićima kao rođacima Kotromanića iznio je VEGO, *Postanak*, 80.

blistave karijere, knez Tvrtko nesumnjivo bio čovjek izuzetno velikih osobnih sposobnosti i gotovo »nerazborite« vjernosti.

5. Tvrtkova ženidba

Knez Tvrtko Borovinić bio je oženjen Katarinom,⁴² starijom kćerkom Hrvojeva sina Balše Hercegovića. Kad je došlo do sklapanja tog braka, raspoloživa izvorna građa ništa ne kaže, premda se neke natuknice o tome daju prilično razgovijetno naslutiti. Sasvim je sigurno da je to moralo biti prije 1. ožujka 1423., kad je izričito navedeno da se Hrvojeva unuka Katarina nalazi »u kući Tvrtka Borovinića«.⁴³ U prilog pomicanju »ante quem« kronološke odrednice za nekoliko godina prema početku 15. stoljeća, na svoj način potvrđuje i činjenica da su supružnici 1423. bili u zreloj životnoj dobi. Kako je o vremenu rođenja kneza Tvrtka bilo govora, ostaje da se, makar okvirno, s obzirom na taj problem progovori i o njegovoj supruzi Katarini. Budući da joj je otac 1398. predvodio vojsku koja je u protunapadu provalila na područje dubičke županije,⁴⁴ s određenim pravom može se pretpostaviti da je Katarina mogla biti rođena u nemirnim godinama koncem 14. stoljeća, kad je srednjovjekovna bosanska država bila zahvaćena unutrašnjim rastrojstvom centralne vlasti i dezintegracijom državnog teritorija. Isti je slučaj i s njezinom udajom. Za nas je glede toga ipak zanimljivo primijetiti da je njezin izabranik bio knez Tvrtko Borovinić, što upućuje na pomisao da on tada nije bio nepoznata osoba bez određenog ugleda i društvenog statusa na tadašnjoj javnoj i političkoj pozornici srednjovjekovne bosanske države sredinom drugog desetljeća 15. stoljeća. Koliko mu je ženidba s Hrvojevom unukom mogla da se približi krugu vlastele okupljene oko kralja, a koliko taj uspon duguje mogućim rodbinskim vezama s Kotromanićima ili svojim osobnim sposobnostima, ostaje danas, na žalost, nepoznato. Neovisno o svemu tome, sasvim se pouzdano može ustvrditi da su njegovu ženidbu s Katarinom obje strane smatrale povoljnom prilikom.

Za odgovor na pitanje kad je moglo doći do ženidbe kneza Tvrtka Borovinića s Hrvojevom unukom Katarinom, zanimljiv podatak sadrže pisma od 1. ožujka 1423. kojima su Dubrovčani odgovarali bosanskom kralju i Hrvojevoj unuci Katarini na njihova pisma koja im je donio knez Radoslav Putničić, poklisar Tvrtka II. Tvrtkovića. U njima oni navode kako su poslije Hrvojeve i Balšine smrti čuli od nekih ljudi da su od ovoga poto-

⁴² O tom braku usp. Š. LJUBIĆ, *Poviestnička iztraživanja o Hrvoji velikom bosanskom vojvodi i spljetskom hercegu*, Rad JAZU XXVI, Zagreb, 1874, 74 (dalje: LJUBIĆ, *Poviestnička iztraživanja*); I. RUVARAC, *Prilozi k objašnjenju izvora srpske istorije*, Glasnik Srpskog učenog društva XLIX, Beograd, 1881, 50 (dalje: RUVARAC, *Prilozi*); ŠIŠIĆ, *Vojvoda Hrvoje*, 21; Č. TRUHELKA, *Grobnica bosanskog tepčije Batala, obretna kod Gornjeg Turbeta (kotar Travnik)*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XXVIII/3–4, Sarajevo, 1915, 374; S. ČIRKOVIĆ, *Sugubi venac (Prilog istoriji Kraljevstva u Bosni)*, Zbornik Filozofskog fakulteta, VIII/1. (Spomenica Mihaila Dinića), Beograd, 1964, 368, bilj. 139 (dalje: ČIRKOVIĆ, *Sugubi venac*); ISTI, *Rusaška gospoda*, 11; ZLATAR, *O feudalnim porodicama*, 106; ŽIVKOVIĆ, *Ujčecaj*, 166.

⁴³ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 510–511; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, 171–172; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 119.

⁴⁴ P. ČOŠKOVIĆ, *Dubica u bosansko-ugarskim odnosima 1398–1402. godine*, Istorijski zbornik II/2, 46–47, bilj. 11. Opširnije o Balšinu rođenju usp. LOVRENOVIĆ, *Da li je Jelena Nelipčić*, 195–198.

njega ostale dvije kćeri, ali da do tada nisu mogli saznati gdje su.⁴⁵ Za ovaj rad izjava je zanimljiva ponajprije s toga što nameće pomisao da su Balšine kćeri u trenutku kada su u Dubrovniku za njih saznali zasigurno već bile poudane, te da su, razumljivo, živjele u kućama svojih muževa, pa je to razlog zašto ih nisu mogli pronaći. Takvo razmišljanje ne opovrgava ni drugi dio iste izjave, koji treba shvatiti kao ispriku Republike bosanskom kralju – koji se i sam u drugoj polovici rujna 1421. zanimao za Hrvojevu ostavštinu u Dubrovniku⁴⁶ – i Hrvojevim nasljednicama što čitav slučaj nisu već do tada riješili. Tvrtko Borovinić oženio se Katarinom najvjerojatnije u vremenu nakon smrti Hrvojeva sina Balše, sredinom drugog desetljeća 15. stoljeća, kad je svima bilo jasno da sjaj obitelji tamni i moć »rusaškog gospodara« nepovratno kopni. Nema nikakve sumnje da tada Hrvatinići više nisu bili u snazi i slavi kao desetak godina ranije, pa stoga ne začuđuje što je knez Tvrtko Borovinić predstavljao »dobru priliku« za jednu Hrvatiničku. U svakom slučaju, taj se čin imao dogoditi prije travnja 1418., kad su Dubrovčani saznali za Balšine nasljednice, zbog čega su očito u više navrata odlagali odgovor fra Stjepanu, poslaniku kraljice Jelene.⁴⁷ Čini se ipak najvjerojatnijim pretpostaviti da je to moglo biti tijekom 1417., ali budući da je to vrijeme proteklo u znaku novih krvavih zapleta na unutrašnjoj i vanjskopolitičkoj sceni, razumljivo je što takva vijest nije više pobuđivala osobitu pozornost suvremenika.⁴⁸ Takvom datiranju ženidbe kneza Tvrtka s Katarinom Balše Hercegovića ne protive se ni zakonske odredbe prema kojima se bračna punoljetnost stjecala s navršenih 14, odnosno 12, a oni su tada imali oko 20 godina.⁴⁹

6. U sjeni bogate baštine

Iako je knez Tvrtko Borovinić u vrijeme aktualiziranja potraživanja Hrvojevih dobara u Dubrovniku sasvim sigurno bio oženjen Balšinom kćerkom Katarinom, on se, baš kao i Dorotejin suprug Ivaniš Blagajski, ne pojavljuje kao potražitelj u ime svoje supruge. U ostvarivanju baštinskih prava svoje supruge on je ostao po strani, pa se s takvim zahtjevom prema Durbovčanima pojavila sama Katarina, dok se ime njezina supruga s tim u vezi ne spominje. Ipak, on joj je posudio svoga poklisara koji je 26. veljače 1423. boravio u Dubrovniku, kad je Vijeće umoljenih raspravljalo o isplati dohotka unukama vojvode Hrvoja, Katarini i Doroteji, kao baštinicama Hrvojevih dobara, kuće, mlina i zemljišta u gradu podno Svetog Srđa,⁵⁰ što im je pripalo nakon smrti Jelene Nelipčić. Dosljednost u tom smislu prisutna je i prilikom realizacije konačnog rješenja cijelog tog slučaja, prema kojem su Hrvojeva dobra imala pripasti njegovim unukama. Prema spominjanim dubro-

⁴⁵ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 510–511; ISTI, *Povelje i pisma II*, 4–5; PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, 171–172; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 119; JORGA, *Notes II*, 214; *Poviest I*, 460.

⁴⁶ ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*, 136.

⁴⁷ JORGA, *Notes II*, 163–164; usp. *Poviest I*, 451.

⁴⁸ O tadašnjim prilikama u Bosni opširnije je pisao S. ĆIRKOVIĆ, *Dve godine bosanske istorije (1414–1415)*, *Istorijski glasnik*, br. 3–4, Beograd, 1953, 29–41.

⁴⁹ SOLOVJEV, *Punoletstvo*, 181.

⁵⁰ PUCIĆ, *Spomenici srbski I*, Primjetbe XXXI.

vačkim pismima za kralja Tvrtka II. i Balšinu kćer Katarinu od 1. ožujka 1423., Dubrovčani su u skladu s odlukom poslali po knezu Radoslavu Putničiću, kraljevu izaslaniku u ovoj stvari, Katarini njezinu polovicu najamnine od Hrvojevih dobara.⁵¹ U cijelome tom sporu knez Tvrtko spomenut je jedino kao Katarinin suprug. Međutim, to su ujedno i prve nepobitne vijesti na temelju kojih se doznaje da je Balšina kći Katarina »u kući kneza Tvrtka Borovinića«. S druge pak strane, unatoč Tvrtkovoј izravnoj neumješanosti u potraživanje baštinskih prava svoje supruge na djedova dobra u gradu sv. Vlaha, on je ipak, zahvaljujući isključivo ženidbenoj vezi s Hrvojevom unukom, postao baštinik dohotka od Slanskog Primorja.⁵²

Iako se knez Tvrtko ne spominje prvih godina druge vladavine Tvrtka II. (1421.–1443.) u njegovim ispravama, kraljevo zauzimanje u sporu na strani Hrvojeve unuke Katarine upućuje na zaključak da je u međuvremenu moralo doći do normalizacije odnosa i da je bosanski velikaš »primio kralja Tvrtka za gospodina, a ovaj njega za slugu«, kako o izmirenjima takve vrste govori raspoloživa izvorna građa domaće provenijencije. Osim toga nesumnjivo važnog čina za buduću karijeru kneza Tvrtka, čini se razložnim pretpostaviti da mu je – da zadobije ugled u društvu – pomoglo i to što je zahvaljujući ženim baštinskim pravima postao gospodar polovice dohotka od Hrvojevih dobara u Dubrovniku. Na to upućuju fragmentarne vijesti iz kojih se jasno razabire da je on u toku sljedećih godina (1424.–1425.) nedvojbeno slovio za vrlo ugledna i utjecajna čovjeka, budući da ga Dubrovčani kroz to vrijeme u nekoliko navrata oslovljavaju izrazom gospodin,⁵³ što su vrlo rijetko činili kad su u pitanju domaći ljudi iz unutrašnjosti njihova zaleđa.⁵⁴ Zahvaljujući intenzivnim poslovnim vezama njegove supruge s Dubrovčanima, »gospodin« Tvrtko Borovinić ostao je u sjeni svoje bogate baštince, kojoj – stječe se dojam – duguje zahvalnost za uvažavanje više nego svom ugledu. Stoga nije nimalo slučajno da se u tom razdoblju »gospodin« Tvrtko Borovinić najčešće navodi kao muž svoje supruge.⁵⁵

7. Dvorski knez

Sljedeći spomen kneza Tvrtka ipak nepobitno pokazuje da su do 7. listopada 1426. nastupile krupne promjene u njegovoj karijeri koja se pred njim otvarala nakon stupanja u službu kralja Tvrtka II. Tvrtkovića. U darovnici koju je toga dana bosanski vladar izdao poimence nepoznatom vlastelinu-donatoru, a sačuvanoj u krivotvorenom obliku i latinskom prijevodu, među svjedocima pravnog čina spominje se i knez Tvrtko Borovinić. Zbog preinaka koje je isprava za potrebe novih vlasnika doživjela, imena stvarnih i naknadno umetnutih velikaša također su pretrpjela određene promjene, pa u nekim od njih više nije moguće prepoznati stvarne povijesne osobe, suvremenike i podanike kralja Tvrtka II.

⁵¹ Usp. bilj. 43.

⁵² ĆIRKOVIĆ, *Rusaška gospoda*, 11; usp. ISTI, *Sugubi venac*, 369, bilj. 139.

⁵³ ŽIVKOVIĆ, *Utjecaj*, 166, bilj. 54.

⁵⁴ O atribuiranju ovim izrazom pisao je ĆIRKOVIĆ, *Rusaška gospoda*, 7; usp. TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 95, 99; ŽIVKOVIĆ, *Utjecaj*, 33.

⁵⁵ Usp. bilj. 43.

Među svjedocima spomenut je i knez Tvrtko Borovinić, čiji je patronimik također naveden u iskvarenom obliku kao Bogonoutius.⁵⁶ S tim u vezi već je J. Šidak upozorio da se pod tim imenom nesumnjivo krije knez Tvrtko Borovinić.⁵⁷ Za ovaj rad, međutim, mnogo je zanimljivija činjenica da je knez Tvrtko oslovljen titulom *dvorskog kneza*, koja je na latinski jezik prevedena izrazima *praefectus*, odnosno *marsalsus aulicus aulae nostrae*,⁵⁸ jer to neprijeporno upućuje na zaključak da je on u međuvremenu od velikaša u blizini kralja postao dvorski dostojanstvenik sa sasvim određenom službom na dvoru Tvrtka II. Trvtkovića.

Već je Č. Truhelka istaknuo da je naslov *dvorskog kneza* u ispravama sačuvanim na latinskom jeziku preveden izrazima *il nostro maestro de la corte* (*el nostro maestro de la corte*) u povelji kralja Ostoje iz 1417., odnosno u dvije listine s nadnevkom od 22. srpnja 1452. kojima su mletački dužd Francesco Foscari i mletačka vlada potvrdili navedenu darovnicu Vukčićima.⁵⁹ Isto zvanje drugom zgodom prevedeno je izrazima *praefectus*, *seu marsalcus aulicus*, kao što je to – prema Krčeliću⁶⁰ – učinio bazilijanac Metodije Terlecki prevodeći povelje kralja Dabiše od 2. travnja 1394. i kralja Tvrtka II. Trvtkovića od 7. listopada 1426. Govoreći o dvorskim dostojanstvenicima, Truhelka je istaknuo da je *marsalcus aulicus* po rangu odgovarao »zvanju vrhovnog dvornika (Obersthofmeister) ili vrhovnog dvorskog maršala.«⁶¹ U svakom slučaju, oslovljavanje kneza Tvrtka Borovinića tim dvorskim naslovom svjedoči, kako je već primijetio P. Anđelić, da je on 1426. bio na položaju *dvorskog kneza*, što objašnjava »normalnim kretanjem u karijeri.«⁶² Doista, promjene na tom položaju u rasponu od 1417., kad je kao *dvorski knez* naveden knez Nikola Kučlatović, do 1426., kad je u istom svojstvu spomenut knez Tvrtko Borovinić, bile su relativno česte, budući da se s titulom *dvorskog kneza* u međuvremenu spominju još knez Vukac Vukotić 1419. i knez Petar Klešić 1421. Kao nositelj tog visokoga dvorskog dostojanstva knez Tvrtko nesumnjivo je postao predstavnik onog dijela bosanskog plemstva okupljenog oko vladara koji je pokušavao vratiti autoritet centralne vlasti na cijelome državnom teritoriju.

Zbog stupanja na javnu i političku pozornicu srednjovjekovne bosanske države i kretanja u krugu vlastele okupljene oko vladara, knez Tvrtko nije nužno morao mijenjati mjesto svoga boravka, točnije, nije morao preseliti u kraljevu blizinu iz mjesta gdje je inače imao obiteljske posjede.⁶³ S obzirom na činjenicu da je Tvrtko Borovinić u razdoblju od 1417.

⁵⁶ A. B. KRČELIĆ, *De regnis Dalmatiae Croatiae Sclavoniae notitiae praeliminares* Zagrabiae 1760, 258 (dalje: KRČELIĆ, *Notitiae praeliminares*); usp. ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 354.

⁵⁷ J. ŠIDAK, *O autentičnosti i značenju jedne isprave bosanskog »djeda« (1427)*, Slovo 15–16 (Štefanićev zbornik), Zagreb, 1965, 286, bilj. 23 (dalje: ŠIDAK, *O autentičnosti*); (= *Studije o »Crkvi bosanskoj« i bogumilstvu*, Zagreb, 1975, 264, bilj. 23). S tim u vezi usp. ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 358.

⁵⁸ Usp. bilj. 56.

⁵⁹ TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 104; usp. LJUBIĆ, *Listine VII*, 240–241; ISTI, *Listine IX*, 433–434.

⁶⁰ KRČELIĆ, *Notitiae praeliminares*, 248, 258; usp. ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 349, 354, bilj. 28.

⁶¹ TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 103–104.

⁶² ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 358–359.

⁶³ S tim u vezi ustvrdio je VEGO, *Postanak*, 81. da je »bosanski knez gotovo stalno boravio na dvorovima bosanskih banova i kraljeva«. Raspoloživa izvorna grada poznaje, međutim, mnoge situacije izbivanja pojed-

do 1423. nosio tek titulu kneza, njegov tadašnji boravak u kraljevoj blizini razložnije je gledati kao posljedicu mjesta u kojem je tada živio, nego kao njegovu nezaobilaznost u složenim poslovima Kraljevstva. Prvo pouzdano dovođenje kneza Tvrtka u vezu s kraljevskim dvorom i Visokim kao stolnim mjestom bosanskih vladara, datira iz sredine veljače 1421., kad se – kako smo vidjeli – Republika sv. Vlaha obraćala knezu Tvrtku Boroviniću u Visokom u vezi sa štetama koje je nanio tamošnjim njihovim trgovcima.⁶⁴ Stoga pristajanje uz kralja Stjepana Ostojića i u danima njegove potpune napuštenosti, razložnije je dovoditi u vezu s mjestom gdje je imao svoje obiteljske posjede i s činjenicom da je baš tu, u kraljevskom Visokom, već svrgnuti kralj imao svoje posljednje uporište.

8. Tvrtko kao knez bosanski u vrijeme razdora

Sedam godina kasnije, točnije 20. studenoga 1428., on se ponovno navodi u Visokom, odakle je preko svoga predstavnika uređivao potraživanja u Dubrovniku, te je u tu svrhu izdao razrješnicu računa Mihoču Rastiću, koji ga je kao prokurator zastupao u poslovima oko dohotka od kuće i zemalja što ih je preko žene baštiniio od vojvode Hrvoja.⁶⁵ I tijekom sljedećih godina njegova javnog djelovanja kao mjesto boravka u kojem je izdavao svoje isprave navodi se kraljevski grad Visoko.⁶⁶

Spominjanje Tvrtka Borovinića u razdoblju od 1428. do 1433. s novom titulom *knez bosanski*, navelo je povjesničare da taj izraz pokušaju na odgovarajući način objasniti, pri čemu su se uglavnom povodili za mišljenjem koje je glede visočkog kneza iznio Č. Truhelka. On je, naime, čitajući natpis na nadgrobnom spomeniku kneza Batića ustvrdio da je ovaj obnašao službu visočkog kneza u smislu kaštelana.⁶⁷ Korak dalje u tom domišljanju pošao je M. Vego, koji je, zavarano poznatom epizodom o pomirbi kralja Ostoje i vojvode Pavla Klešića početkom 1404., zaključio da su naslov bosanskog ili visočkog kneza nosili rođaci Kotromanića »u svojstvu glavnog dvorskog činovnika«, pridajući mu zapaženu ulogu na dvoru bosanskih vladara. Preko Klešića, bez prave argumentacije i uporišta u izvornoj građi, autor je pokušao rodbinskim vezama s Kotromanićima objasniti kako je došlo do toga da su taj naslov nosili i Borovinići s područja Pavlovića zemalja u prvoj polovici 15. stoljeća,⁶⁸ iako je od svih Borovinića tu titulu tek nekoliko godina nosio jedino knez Tvrtko. Rodbinske veze s kraljevskom kućom, koje Vego ističe u prvi plan, nisu predstavljale kriterij za stjecanje tog visokoga dvorskog dostojanstva niti se u tom

nih velikaša napose pri izdavanju vladarskih isprava – u kojima se oni kao svjedoci najčešće spominju – što znači da su se tek po potrebi i mogućnostima sastajali kod kralja, a živjeli su na svojim posjedima.

⁶⁴ Usp. bilj. 39.

⁶⁵ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 8; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 84; FEREMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 127.

⁶⁶ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 8–11; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 89–91, 93; FEREMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 156.

⁶⁷ Č. TRUHELKA, *Naši gradovi. Opis najljepših sredovječnih gradova Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1904, 93–94; usp. Đ. MAZALIĆ, *Visoko, bosanski grad srednjeg vijeka*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu – Arheologija, Nova serija IX, Sarajevo, 1954, 229 (dalje: MAZALIĆ, *Visoko*).

⁶⁸ VEGO, *Postanak*, 80.

smislu da utvrditi neko pravilo po kojem bi to mjesto bilo popunjavano kraljevom rodbinom. Pri razmatranju ovog pitanja moraju se uzeti u obzir drugi momenti iz javne i političke karijere dotičnog velikaša, kao što to rječito govore slučajevi kad su taj naslov nosili velikaši za koje se pouzdano zna da nisu bili rođaci Kotromanića. Pitanjem knezova u gradskim naseljima posebice se pozabavila D. Kovačević-Kojić, ali je glede Tvrtka Borovinića istaknula da »njegova uloga u Visokom nije dovoljno jasna«, uz napomenu da se na temelju jednog podatka iz 1433. »može pretpostaviti da je on bio eventualno knez Visokog«. ⁶⁹ Slijedeći trag situacija u kojima se knezovi najčešće javljaju u raspoloživoj izvornoj građi, autorica je stekla nepovoljnu predodžbu o njima, zaključivši da su i oni pribjegavali nasilju, premda su »po svojoj funkciji« trebali biti zaštitnici reda i pravne sigurnosti. Taj nepovoljan sud o knezovima donekle je ublažila pretpostavkom da se iz većine poznatih slučajeva nasilja najvjerojatnije krije »naplata nepodmirenih dugova«. ⁷⁰

S proljeća 1428. Bosna se uplela u sukobe oko Srebrenice s nasljednikom despota Stefana, koristeći njegovu smrt kao pogodnu priliku da se zemlji povrati taj bogati rudarski grad. Za napada na grad bosanski podanici Dinjičići spalili su srebreničko podgrađe, pri čemu su velike štete pretrpjeli i tamošnji dubrovački trgovci. Nihovo držanje u tim događajima nije bilo besprijeekorno, budući da ih je bosanski kralj teretio kako je zbog njih imao gubitak od 10.000 dukata. U čemu se sastojala njihova krivnja, izravno se ne kaže, ali iz upute koju je Republika sv. Vlaha kao odgovor slala 19. travnja 1428. svojim poslanicima kod Tvrtka II. Tvrtkovića, dalo bi se pretpostaviti da su oni na određen način svojim postupcima i ponašanjem pomagali srpskog despota i tako stali na njegovu stranu u tadašnjem bosansko-srpskom sukobu. Na takav zaključak upućuje izjava samih Durbovčana, prema kojoj njihovi trgovci neće braniti despotove utvrde u kojima se nalaze. S druge pak strane, njihovo izaslanstvo na bosanskom dvoru trebalo je predbaciti kralju da su njihovi trgovci u Srebrenici pretrpjeli od kraljevih podanika štetu u vrijednosti više od 50.000 dukata. ⁷¹ Ta epizoda o narušavanju bosansko-dubrovačkih odnosa zanimljiva je za ovaj rad ponajprije stoga što je s njom čvrsto povezano držanje bosanskog *kneza* Tvrtka Borovinića. Istog dana u Vijeću umoljenih odlučeno je da se piše poslanicima kod bosanskog kralja i da im se naloži da se zahvale *knezu bosanskomu*, Tvrtku, koji je lijepo postupao prema njihovim trgovcima, ⁷² što znači da su u njemu našli zagovornika svojih trgovačkih interesa u tim krajevima.

Teško je reći koliko je taj zaštitnički Borovinićev nastup prema dubrovačkim trgovcima iz prve polovice 1428. pozitivno utjecao na sređivanje njegovih financijskih potraživanja u gradu sv. Vlaha, ali je vremenska podudarnost u ovom slučaju toliko upadljiva da se uzajamna veza među tim događajima nameće sama od sebe. Već smo istaknuli da se *knez bosanski* Tvrtko iz Visokog obratio 20. studenoga 1428. posebnim pismom Republici, javljajući joj da je preko svog zastupnika dubrovačkoga građanina Mihoća Rastića sredio

⁶⁹ KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *O knezovima*, 334, bilj. 9.

⁷⁰ KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *O knezovima*, 341–342.

⁷¹ JORGA, *Notes II*, 241–242; usp. *Poviest I*, 473; ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*, 113; DINIĆ, *Za istoriju rudarstva I*, 59.

⁷² HAD, *Consilium Rogatorum IV*, fol. 64, 19. IV 1428 (dalje: *Cons. Rog.*)

pitanje dohotka koji mu je pripadao od »kuća i od zemalja« vojvode Hrvoja.⁷³ Na temelju jedne kasnije poblize nedatirane isprave iz 1434. kneza Šimuna Kladuškog i Balšine kćeri Doroteje, doznaje se da su oni 1428. sklopili neki dogovor s knezom Tvrtkom Borovinićem, po kojem su mu kroz sljedeće četiri godine bili ustupili svoju polovicu dohotka od Hrvojevih dobara koja su kao njegovi nasljednici baštinili. Drugih pojedinosti u vezi s tim dogovorom nema, osim što se iz pisma doznaje da ni dvije godine po isteku dogovora oni nisu ponovno počeli primati svoj dio dohotka, te stoga mole Dubrovčane da im ga pošalju po sluzi Stjepanu, koji je tim povodom tada boravio u gradu podno Svetog Srđa.⁷⁴ Koncem 1429., točnije 15. i 20. prosinca, Tvrtko Borovinić pisao je knezu i vlasteli dubrovačkoj u vezi s prispjelom isplatom godišnjeg dohotka od palače i zemalja »za prošla vremena i za tekuću godinu«, koje mu je donio njegov zastupnik Mihoč Rastić. Iz pisma se također doznaje da je knez bosanski Tvrtko Borovinić baštinjene zemlje »na Slanom i u Visočah« predao na brigu svomu prijatelju Dubrovčaninu Dobrašinu Tvrdaviću.⁷⁵

Tijekom ožujka i travnja 1430. Borovinić je ponovno u nekim čvršćim poslovnim vezama s Dubrovčanima. Tako se, primjerice, iz njegova vjeronog pisma koje su Dubrovčani – prema suvremenoj bilješci – primili 14. ožujka 1430., doznaje da je sredinom mjeseca u grad podno Svetog Srđa uputio kao izaslanika svog slugu Mojana Stančića. Što je tom prilikom Tvrtkov sluga trebao urediti u Dubrovniku, ostaje nepoznato. Stječe se dojam da je riječ o nekim osjetljivim stvarima za koje kao da javnost nije trebala znati, što sugerira činjenica da je Mojan pošao na put s usmenim uputama svoga gospodara, koji u svom kratkom pismu traži od Dubrovčana da »što vam govori od naše strane virui mu vaša milost' naše su riči i naše poslan'je«. ⁷⁶ O dijelu poslova koje je Mojan tom prilikom obavljao u Dubrovniku doznaje se nešto više iz pisma kneza bosanskog Tvrtka kojim je 26. travnja 1430. zahvaljivao Dubrovčanima na njihovu odgovoru u vezi s poslanjem poklisara i sluge Mojana. Tako se saznaje ne samo da je Borovinić zadovoljan držanjem Republike nego i da je ovlastio svog zastupnika Rastića da od zakupnine za tekuću godinu plati troškove za nužne popravke na njegovoj palači koju je imao u gradu.⁷⁷

Za vrijeme trajanja konavoskog rata (1430.–1432.) gubi se svaki trag djelovanju kneza bosanskog Tvrtka Borovinića na javnoj i političkoj sceni srednjovjekovne bosanske države, pa stoga nije moguće pouzdanije odgonetnuti kakav je stav imao prema tim događajima. Kroz to vrijeme nema ni vijesti o njegovim uobičajenim poslovnim vezama sa susje-

⁷³ Usp. bilj. 65.

⁷⁴ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 33.

⁷⁵ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 8–9; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 89–90; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 131.

⁷⁶ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 9; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 90; usp. G. ČREMOŠNIK, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka, III. Humske povelje i pisma*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Nova serija VII, Sarajevo, 1952, 335 (dalje: ČREMOŠNIK, *Bosanske i humske povelje VII*), koji je na temelju tog Borovinićeva pisma zaključio da je knez sam pisao svoje isprave. Mojan Stančić je kao osobiti izaslanik Tvrtkove supruge Katarine, kćeri Balše Hercegovića, boravio u Dubrovniku u prvoj polovici srpnja 1425. Usp. ŽIVKOVIĆ, *Utjecaj*, 166, bilj. 54.

⁷⁷ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 10; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 90–91; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 131.

dnom Republikom sv. Vlaha. Njegovo ime ponovno se susreće među malobrojnim nazočnim svjedocima u ispravi Tvrtka II. Tvrtkovića s nadnevkom od 2. ožujka 1433., kojom je kralj potvrdio mir sklopljen između vojvode Radosava Pavlovića i Dubrovčana. Tu je *knez bosanski Tvrtko Borovinić* naveden kao posljednji od trojice nazočnih svjedoka koji su se našli uz kralja u stolnoj Sutjesci kad je ovaj naredio svom dijaku Pavlu da napiše i srednjim kraljevim pečatom zapečati dotičnu ispravu. U vezi s ovim navodom zanimljivo je ipak primijetiti da je knez Tvrtko Borovinić bio tada uz kralja u društvu vojvode Petra Klešića i dvorskog kneza Ivaniša Biohanića,⁷⁸ što dobiva na važnosti ima li se u vidu da je kao protukralj i pretendent na prijestolje Kotromanića već nastupao stariji Ostojin sin Radivoj komu su oprezni Dubrovčani 20. veljače 1433. isplatili 200 perpera.⁷⁹ Pojava pretendenta Radivoja podijelila je bosanske velikaše, pa su jedni počeli napuštati Tvrtka II. i prilaziti njegovu protivniku, poput Sandalja Hranića i Radosava Pavlovića. Premda je zbog tih unutrašnjih podjela položaj Tvrtka II. Tvrtkovića znatno oslabljen, knez Borovinić ponovno je pokazao veliku vjernost svomu gospodaru kad se ovaj našao u nevolji. Koliko se kraljev položaj pogoršao u tijeku 1433., riječito govore podaci da se u rujnu 1433. pojavio u gradu podno Svetog Srđa poslanik »Radivoja, koji se naziva kraljem Bosne«,⁸⁰ te da je pri kraju istog mjeseca, pošto ga je napustio vojvoda Sandalj, Tvrtko II. morao poražen napustiti Usoru, gdje je ratovao protiv despota koji je zagospodario Teočakom, Zvornikom i Usorom. Prema jednom dokumentu, despot Đurađ Branković i vojvoda Sandalj Hranić kupili su od sultana Tvrtkovu državu, podijelivši je potom tako da su despotu pripali Zvornik i Usora, a bosanskomu vojvodi dopao je preostali dio.⁸¹

Pošto je bio prinuđen napustiti Usoru i poprište sukoba s despotom Đurđem, sve više osporavani kralj Tvrtko II. sa svojim najodanijim pristašama povukao se u jednu od svojih utvrda. Za nas je ovom prilikom osobito zanimljivo istaknuti da je tada uz njega bio i *knez bosanski Tvrtko Borovinić*, koji je očito slovio za jednog od najutjecajnijih kraljevih ljudi. Na takav zaključak upućuje i činjenica da je potkraj rujna 1433. u Vijeću umoljenih odlučeno da se odgovori bosanskomu kralju, *knezu bosanskomu Tvrtku Boroviniću* i dubrovačkim trgovcima u Visokom.⁸² O čemu su oni pisali Dubrovčanima, nije poznato, ali Republika se tada žalila zbog pljačke kojoj su bili izloženi njezini trgovci.⁸³ Koliko je to

⁷⁸ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma I*, 512–513; MIKLOSICH, *Monumenta serbica*, 374–376; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 138; usp. *Poviest I*, 164; usp. KLAJČ, *Povijest Hrvata III*, 164; V. VULETIĆ-VUKASOVIĆ, *Starobosanski natpisi*, Starohrvatska prosvjeta I, Knin, 1895, br. 4, str. 233.

⁷⁹ JORGA, *Notes II*, 315, bilj. 3; usp. L. THALLÓCZY, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München-Leipzig, 1914, 83–84 (dalje: THALLÓCZY, *Studien*); *Poviest I*, 485.

⁸⁰ »Radivoj, qui se dicit esse regem Bosne«, JORGA, *Notes II*, 315, bilj. 3; usp. J. RADONIĆ, *Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranić-Kosača*, Archiv für slavische Philologie XIX, Berlin, 1987, 463–464 (dalje: RADONIĆ, *Der Grossvojvode*); THALLÓCZY, *Studien*, 84; *Poviest I*, 485.

⁸¹ K. JIREČEK, *Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*, Zbornik Konstantina Jirečeka I, Srpska akademija nauka, Posebna izdanja, knj. CCCXXVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, knj. 33, Beograd, 1959, 251–252 (dalje: JIREČEK, *Trgovački putevi*); usp. RADONIĆ, *Der Grossvojvode*, 462–463; *Poviest I*, 486.

⁸² KOVAČEVIĆ-KOJIĆ, *O knezovima*, 334, bilj. 9; usp. ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*, 167, bilj. 25; ISTI, *Utjecaj*, 166, bilj. 54.

⁸³ ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*, 169.

dubrovačko obraćanje osporavanomu kralju i njegovu podaniku *knezu bosanskomu* Tvrtku Boroviniću bilo djelotvorno, nije poznato, ali se s razlogom može pretpostaviti da, unatoč nezavidnom položaju u kojem se kralj tada nalazio, nije puka slučajnost što je dubrovačka vlada pisala svoja navedena pisma. No ipak ne bi trebalo iznenaditi ako je i u ovom slučaju zaštita pokazala svoju uobičajenu nemoć, a pravednost neshvatljivu sporost, kako to najčešće biva kad u ratnim prilikama osobna i imovinska sigurnost postaju meta nasilja. O tadašnjim zamršenim političkim, ali i složenim crkvenim prilikama u Bosni svjedoči odgovor koji su Dubrovčani 5. listopada 1433. uputili svom sugrađaninu, dominikancu Ivanu Stojkoviću u Basel, da su pokušali posredovati kod bosanske gospode, ali da u svojoj misiji, na žalost, nisu uspjeli, jer zemlju ne razdiru samo unutrašnji sukobi i turska nazočnost nego i vjerske razlike.⁸⁴

9. Palatin velike vjernosti

Iako potisnut u defanzivu, kralj Tvrtko II. sa svojim se malobrojnim pristašama održavao u zemlji do konca 1434., kad je, po svemu sudeći, s ugarskom vojskom Matka Talovca u pratnji nekolicine svojih najodanijih podložnika napustio zemlju. Je li već tada jedan od kraljevih pratilaca bio i knez Tvrtko Borovinić, raspoloživi izvori to izričito ne potvrđuju. Ipak se s razlogom može vjerovati da je i on tada bio u kraljevoj pratnji i da je dijelio njegovu sudbinu bjegunca. S obzirom na to mnogo smo bolje obaviješteni o dvorjanima koji su pratili Tvrtka II. Tvrtkovića za vrijeme njegova ponovnog odlaska u Ugarsku potkraj 1435. Kralj se sa svojom pratnjom na kraju prosinca 1435. nalazio u Stolnom Biogradu.⁸⁵ Nije poznato što je sve tom prilikom trebalo urediti. O dubini tadašnjih bosanskih razdora na svoj način govori i podatak da su franjevci u Bosni, koje je podržavao kralj Tvrtko II., došli u sukob s Jakovom Markijskim, koji je zbog toga napustio zemlju. Sa sigurnošću se tom prilikom može tek govoriti da se uz posredovanje hrvatsko-ugarskog kralja pokušalo poraditi na normalizaciji odnosa između Tvrtka II. Tvrtkovića s vikarom bosanskih franjevac fra Jakovom Markijskim, koji je u međuvremenu optužio bosanskog vladara na ugarskom dvoru da je krivovjerac.⁸⁶ Potkraj siječnja 1436. činilo se da je među

⁸⁴ HAD *Lettere di Levante XI*, fol. 107; usp. M. J. DINIĆ, *Iz Dubrovačkog arhiva*, knj. III, Srpska akademija nauka i umetnosti, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, III Odeljenje, knj. XXII, Beograd, 1967, 192–193.

⁸⁵ Thomas Ebendorfer u svom *Dnevniku* navodi kako su se tijekom prosinca 1435. u Stolnom Biogradu okupili izaslanici Baselskog sabora, te dok su oni tu još boravili, »die vero XXI mensis antedicti (decembris – op. P. C) intrauit similiter dominus imperator cum imperatrice et illustrissimo principe Alberto, duce Austrie, et conthorali sua et nonnullis magnatibus, cui obuiam venimus, pariter et rege Bosne«, *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti. Concilium basileense, Scriptorum*, t. I, Vindobonae, 1857, 757 (dalje: *Monumenta conciliorum I*); usp. J. ASBÓTH, *Bosnien und Herzegowina. Reisenbilder und Studien*, Wien, 1888, 74 (dalje: ASBÓTH, *Bosnien und Herzegowina*); P. ROKAI, *Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda (1435–1437)*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. XII/1, Novi Sad, 1969, 102 (dalje: ROKAI, *Poslednje godine*); ŽIVKOVIĆ, *Tvrtko II*, 181; ISTI, *Socijalne promjene*, 28.

⁸⁶ Aegidije Carleri u svojoj *Liber de legationibus* iznosi kako je neki talijanski franjevac – riječ je o Jakovu Markijskom – koji je tih dana propovijedao u Stolnom Biogradu »multa eis exposuit de rege Bosne, qui eadem die qua nos intrauit, imo prohibebat suos baptizari per fratres minores, qui sunt in regno suo; quod in illo regno sunt tenentes sectam Manicheorum; quod si imperator diceret illi regi, quod populus regni Bosne baptizaretur,

njima postignut sporazum, što neprijeporno potvrđuje isprava bosanskog kralja od 25. siječnja spomenute godine kojom se Tvrtko II. obvezao da će ubuduće franjevce i njihove samostane u svojoj državi uzeti pod svoju posebnu zaštitu kao i da će ih pomagati u njihovu misionarskom radu na pokrštavanju tamošnjih krivovjeraca oba spola.⁸⁷

Uz brojne ugarske velikaše među svjedocima su poimence navedeni i članovi pratnje bosanskog kralja, koju su sačinjavali Tvrtko Borovinić, vojvoda Vladislav Klešić, Juraj Dragić i Restoje iz Livna.⁸⁸ Za nas je ovom prilikom osobito zanimljivo primijetiti da je sasvim pouzdano uz kralja Tvrtka II. u Stolnom Biogradu tada boravio i Tvrtko Borovinić, koji je u ispravi, uz izraze osobitog poštovanja, naveden kao palatin Bosanskog Kraljevstva (*palatino regni nostri Bosnae*), što svjedoči o promjeni položaja, koju je taj velikaš u tim kriznim vremenima doživio na dvoru bosanskog kralja. Povodeći se za Č. Truhelkom, koji je tvrdio da zvanje *dvorskog kneza* odgovara *prefektu dvora* ili *palatinu*,⁸⁹ povjesničari su gotovo odreda tvrdili da je Borovinić u tijeku 1436. nosio titulu *dvorskog kneza*.⁹⁰ Kako se to promaknuće odrazilo u domaćoj titulaturi, govori isprava s nadnevkom od 28. listopada 1436. u kojoj je Tvrtko Borovinić naveden kao *veliki knez bosanski*, iz čega nesumnjivo slijedi da te dvije titule i dostojanstva ne odgovaraju jedna drugoj, što ističe i S. Ćirković.⁹¹

Već smo istaknuli da zvanju *dvorskog kneza* domaćih povelja odgovara *maestro de la corte* (*magister curiae*) prevedenih vladarskih isprava. S tim u vezi Ćirković je razložno primijetio da *palatinus* i *magister curiae* ne označuju isto dostojanstvo,⁹² jer je – prema Tvrtkovoju povelji iz Stolnog Biograda – titulu *dvorskog kneza* (*magister curie*) tada nosio sin vojvode Petra Klešića, vojvoda Vladislav, a Tvrtko Borovinić na istome je mjestu naveden kao *palatin* Kraljevstva. Ključ rješenja ovog problema daje naslutiti sam daljnji tijek događaja. Pouzdano se naime zna da je Tvrtko Borovinić nosio naslov *knez bosanski* u razdoblju od 1428. do 1433., kad se nalazio u kraljevoj blizini, najčešće u Visokom i Sutjesci. Budući da je uz osporavanog kralja Tvrtka II. ostao i za vrijeme njegova napuštanja Bosne potkraj 1435. i na početku 1436., nameće se kao logičan zaključak da je kralj nagradio njegovu »zavidnu« vjernost dodijelivši mu položaj palatina. Kako se to promaknuće odrazilo u domaćoj titulaturi, govori isprava od 28. listopada 1436., kojom se

quod in sex mensibus totus ille populus baptizaretus, cum sit ad hoc voluntarius, et rogabat eos, ut tempore et loco de hoc facerent verbum imperatori» (*Monumenta conciliorum I*, 676–677). Ostale pojedinosti usporedi prema navodima u bilj. 85.

⁸⁷ E. PAVIĆ, *Ramus viridantis olivae in arcam militantis ecclesiae relatus seu paragraphica et topographica descriptio provinciae nuper Bosnae Argentinae jam vero S. Joannis Capistrano nuncupatae*, Budaë, 1766, 6–7; S. KATONA, *Historia critica regnum Hungariae stirpis mixtae*, t. V, sv. XII, Budaë, 1790, 735–737; G. FEJÉR, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, t. X/7, Budaë, 1843, 791–793; FERMENTŽIN, *Acta Bosnae*, 150–151.

⁸⁸ Usp. bilj. 87.

⁸⁹ TRUHELKA, *Državno i sudbeno ustrojstvo*, 103.

⁹⁰ Usp. *Poviest I*, 493; KLAIĆ, *Povijest Hrvata III*, 167; A. BABIĆ, *Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*, Radovi Naučnog društva NR Bosne i Hercegovine, knj. XIII, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 5, Sarajevo, 1960, 30, 31 (= *Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1972, 109, 111).

⁹¹ ĆIRKOVIĆ, *Dvor*, 66.

⁹² ĆIRKOVIĆ, *Dvor*, 66.

Tvrtko Borovinić obraćao dubrovačkom knezu, vlasteli i svoj općini u vezi s primitkom potraživanja svog dijela najamnine od dobara vojvode Hrvoja. U toj razrješnici računa svog zastupnika Maroja Rastića Tvrtko se naziva »milostju božjom veliki knez bosanski«.⁹³ Dakle, Borovinić je kao *knez bosanski* za vjernu službu kralju u vrijeme kad je ovaj bio ostavljen od većine bosnanske gospode, nagrađen najvišim dvorskim dostojanstvom *velikog kneza bosanskoga*, što je odgovaralo položaju palatina na ugarskom dvoru, gdje je isprava s takvim Tvrtkovim atribuiranjem i izdana, pa nema mjesta sumnji je li gradacija dostojanstva korektno izražena.

10. Povlačenje iz javnosti i nasljednici

Spominjanju *velikog kneza bosanskoga* Tvrtka Borovinića nakon 1436. u raspoloživoj izvornoj građi više nema traga, pa navedeni podatak od 28. listopada spomenute godine predstavlja ujedno i posljednji poznati izvorni dokument koji svjedoči o njegovoj javnoj i političkoj djelatnosti. Što se to s njim dogodilo da je neočekivano prestao voditi svoje poslove u trenutku kad je nesumnjivo bio na vrhuncu karijere ostvarene u službi kralja Tvrtka II., danas više nije moguće dokučiti, pa pravog odgovora na to i tomu slična pitanja još uvijek nema. Takvom stanju pitanja u našoj historiografiji pogoduje i okolnost da se o njegovoj djelatnosti u raspoloživoj izvornoj građi gubi svaki trag, i u Bosni i u Dubrovniku, za koji je znatnim dijelom vezano njegovo nastupanje. Teško je reći koji su ga razlozi udaljili iz političkog života zemlje i prekinuli njegovu blistavu karijeru. Ipak, s punim pravom može se osnovano tvrditi da je Tvrtko Borovinić poživio još barem desetak godina, te da datum njegove smrti treba potražiti između 11. ožujka 1447. i 14. lipnja 1465., uz napomenu da se kroz to vrijeme o njemu ništa pouzdano ne zna.

Budući da je *veliki knez bosanski* Tvrtko Borovinić bio obiteljski čovjek, oženjen Hrvojevom unukom, a Bašinom kćerkom Katarinom, nameće se potkraj ovog razmatranja kao logično pitanje njegovih nasljednika. S tim u vezi pouzdano se zna da je imao sina Ivana i kćerku Milicu. Kao odrastao čovjek Ivan samostalno sređuje svoje odnose s Dubrovčanima, kojima je u prvoj polovici ožujka 1447. poslao svoga slugu Milorada s ovlastima da primi novac od njegove kuće u Dubrovniku.⁹⁴ Osim što spomenuta punomoć svjedoči o samostalnosti i poslovnoj zrelosti Tvrtkova sina Ivana, za ovaj naš rad važna je i stoga što se u njoj Tvrtko Borovinić ne naziva pokojnim, tako da se na temelju nje s punim pravom može tvrditi da je tada *veliki bosanski knez* još bio na životu.⁹⁵ Što je kasnije bilo s Ivanom, također nije poznato.

⁹³ STOJANOVIĆ, *Povelje i pisma II*, 10–11; PUCIĆ, *Spomenici srbski II*, 93; FERMENDŽIN, *Acta Bosnae*, 156; usp. P. ANĐELIĆ, *Bobovac i Kraljeva Sutjeska stolna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću*, Sarajevo, 1973, 232, bilj. 73 (=, *Studije*, 26, bilj. 13).

⁹⁴ M. DINIĆ, *Tri ćirilovska pisma iz 1447. godine*, Prilozi za jezik, istoriju i književnost XV/1–2, Beograd, 1935, 166–167 (dalje: DINIĆ, *Tri pisma*).

⁹⁵ »... Juan, fiol de Tuertcho Borouinich de Bossna« DINIĆ, *Tri pisma*, 167. ANĐELIĆ, *Originalni dijelovi*, 358, razdoblje Tvrtkova djelovanja omeđuje 1417–1446, iako mu citirana izvorna građa ne pruža uporište za takav zaključak.

Na temelju raspoložive izvorne građe čini se razložnim pretpostaviti da Tvrtko Borovinić nije dugo preživio propast Bosanskog Kraljevstva 1463., a i sinu mu sudbina nije bila osobito sklona. U takvim okolnostima, kad je polovicom šezdesetih godina 15. stoljeća aktualizirano pitanje njegove ostavštine, očevu baštinu zatražila je jedino kći Milica, koja je tada bila udana za Stjepana Šimrakovića. Kad se Milica 14. lipnja 1465. prvi put pojavila sa zahtjevom da joj se preda očevo imetak, kuća i zemlja koju je on kao počasni dubrovački plemić dobio od Dubrovčana prilikom diobe Konavala, Republika sv. Vlaha odbila ju je tražeći od nje da dodatno potkrijepi svoje isključivo baštinsko pravo. Budući da takav dokaz ona tada, čini se, nije mogla pribaviti, Dubrovčani su joj uz 50 perpera na ime kuće dodijeljenih 1469., tek od 1471. davali i polovicu prihoda od Tvrtkovih zemalja.⁹⁶

11. Vrijeme smrti

Navedeni podaci predstavljaju okvir i podlogu za traženje odgovora na pitanje o vremenu smrti velikog kneza bosanskoga Tvrtka Borovinića. S tim u vezi P. Gaković izričito je ustvrdio da je zet Balše Hercegovića i otac kasnijeg Sinan-paše Borovinića s drugim bosanskim velikašima bio pogubljen prilikom turskog osvajanja Bosne 1463. godine.⁹⁷ Autor, na žalost, za svoju tvrdnju ne navodi izvor na temelju kojega izvodi svoj zaključak. Vjerojatnost da je *veliki knez bosanski* Tvrtko Borovinić doista sišao s historijske pozornice u vrijeme propasti srednjovjekovne bosanske države sredinom 1463., ili kratko nakon toga, najizričitije potvrđuje podatak o zahtjevu njegove kćeri Milice da joj se preda očeva imovina. Na temelju tog podatka sasvim je sigurno da je knez Tvrtko umro prije 14. lipnja 1465., te da je od tada proteklo neko vrijeme potrebno za pokretanje postupka oko preuzimanja naslijeđa, što nas vraća u vrijeme pada Bosne, odnosno u prve dane uspostave turske vlasti u osvojenoj državi Kotromanića. Je li njegova smrt doista bila dio kolektivnog stradanja, kako misli Gaković, raspoloživ izvorni materijal glede toga ne pruža nedvosmislen odgovor. Prema rezultatima do kojih smo došli glede utvrđivanja Tvrtkova rođenja, sasvim je izvjesno da je u vrijeme propasti Bosne sredinom 1463. imao oko šezdeset pet godina, što je previše za bilo kakva branitelja zemlje i ratnika, ali, na žalost, ipak dovoljno za nesretnika i moguću žrtvu. Duboka starost po kriterijima vremena u kojem je živio⁹⁸ upozorava da mu je i prirodna smrt bila sasvim blizu. U svakom slučaju, u sudbomosnim danima za srednjovjekovnu bosansku državu i društvo, smrt je s povijesne pozornice odvela jednog od najodanijih podanika bosanskih vladara prve polovice 15. stoljeća, čija se vjernost suvremenicima mogla činiti »nerazboritom«, jer podržavati stranu za koju

⁹⁶ TRUHELKA, *Tursko-slovenski spomenici*, 445; usp. V. PALAVESTRA, *Porijeklo stanovništva*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu – Etnologija, Nova serija XIV, Sarajevo, 195, 97; S. ĆIRKOVIĆ, *Sugubi venac*, 368; ISTI, *Rusaška gospoda*, 11; M. DINIĆ, *Humsko-trebinjska vlastela*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Posebna izdanja, knj. CCCXCVII, Odeljenje društvenih nauka, knj. 54, Beograd, 1967, 37–38 i bilj. 3, 94, bilj. 27.

⁹⁷ P. N. GAKOVIĆ, *Pad Bosne i njegove posljedice*, Razvitak VIII/2, Banjaluka, 1941, 45 (dalje: GAKOVIĆ, *Pad Bosne*)

⁹⁸ J. LE GOFF, *Srednjovjekovna civilizacija Zapadne Evrope*, Beograd, 1974, 286; usp. P. ČOŠKOVIĆ, *Krstjanin Vlatko Tumurlić i njegovo doba (1403–1423)*, Croatica christiana periodica, XIX/35, Zagreb, 1995, 15.

se jasno vidi da je očiti gubitnik u bosanskom razračunavanju, najblaže rečeno nije predstavljalo mudru odluku, ako se moglo birati. Jednakom dosljednošću, *veliki knez bosanski* Tvrtko Borovinić u tome se dva puta ogledao.

Na temelju tih podataka Truhelka je zaključio da je Borovinić imao »prećih baštinika koji se ne javiše, a to je mogao biti samo sin«, koga on vidi u Sinan-paši Boroviniću.⁹⁹ Kasnije su takvo mišljenje olako prihvaćali i mnogi drugi povjesničari, koji, doduše, izričito nisu tvrdili da je Sinan-paša bio sin čuvenog *velikog kneza bosanskoga* Tvrtka Borovinića, nego takvo svoje mišljenje formulirali mnogo neodređenije.¹⁰⁰ Iako nije sporno da je obitelj Borovinića dala visokoga turskog dostojanstvenika u osobi Sinan-paše, o čemu svjedoče i Dubrovčani,¹⁰¹ čini se vjerojatnijim da je on bio u bližem srodstvu s knezovima Ostojom i Tvrdisavom Borovinićem koji su bili i ostali lokalna vlastela i rođaci oblasnih gospodara Pavlovića. Na takvu pomisao upućivao bi i timar Borović (Borovinić) u selu Selištu. Osim toga, dubrovačka odluka da Tvrtkovoju kćeri Milici daju tek polovicu prihoda od oćevih zemalja, upućuje na zaključak da je i drugi baštinik – njezin brat Ivan, koji se iz nepoznatih razloga s tim u vezi ne spominje, ali se njegovo naknadno pojavljivanje s istim zahtjevom moglo očekivati – s njom glede toga potpuno ravnopravan, te su stoga poslovni Dubrovčani bili vrlo oprezni prema zahtjevu Ivanove sestre. Vidjeli smo da je svojedobno po istom pravu podijeljeno i Hrvojevo naslijeđe u Dubrovniku njegovim dvjema unukama.

* * *

Godine decentralizacije kraljevske vlasti i dezintegracije bosanskoga državnog teritorija nametnule su podanicima bosanskog vladara razdoblje krvavih međusobnih obračuna u kojima su slabiji gubili ne samo imovinu nego i živote. Dodaju li se k tomu teške posljedice sve češćih turskih pljačkaških provala u Bosnu i njihovo upletanje u postojeće razmirice među bosanskom gospodom, neće biti pretjerano ustvrditi kako je u tim nesređenim okolnostima za mnoge ipak bilo najvažnije opstati. Jedan od podanika bosanskog vladara, čija je obitelj bila lišena realnih izgleda da se upusti u nadmetanje s nadmoćnijom vlastelom rusaga bosanskog za izdvajanje svojih posjeda i formiranje samostalne oblasti, bio je Tvrtko Borovinić. Kad mu je to bilo omogućeno, odlučio je potpuno iskoristiti drugu mogućnost i kao odani podanik u službi vladara ostvariti blistavu političku karijeru.

Vjeruje se da je Tvrtko Borovinić bio sin Borovine Vukašinića, jednog od najistaknutijih bosanskih velikaša prije nego što je pretkraj 14. stoljeća dopao u tursko zarobljeništvo, u kojem se nalazio i tijekom 1403., kad su u Bosni i Dubrovniku poduzimani koraci za njegovo oslobođenje. Upravo ta okolnost najvjerojatnije je presudno utjecala da se članovi njegove obitelji nisu uključili u krvave obračune i u njima pokušali povećati granice svojih zemalja i izboriti status oblasnih gospodara. Knez Tvrtko rođen je najvjerojatnije oko

⁹⁹ TRUHELKA, *Tursko-slovenski spomenici*, 445.

¹⁰⁰ Usp. BAŠAGIĆ, *Znameniti Hrvati*, 68; P. N. GAKOVIĆ, *Što bliže istini*, Razvitak, III/2, Banjaluka, 1936, 53; ISTI, *Pad Bosne*, 45; MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne*, 145.

¹⁰¹ TRUHELKA, *Tursko-slovenski spomenici*, 445.

1398. u Visokom ili njegovoj bližjoj okolini, budući da su poznate epizode iz njegova života i djelovanja uglavnom vezane uz Visoko, što nije slučaj s ostalim velikašima koji su također nosili naslov *knez bosanski*.

Borovinić se prvi put spominje kao jedan od svjedoka u darovnici kralja Stjepana Ostoje za braću Vukčića iz 1417. Tada je nosio titulu kneza i predstavljao je obiteljskog starješinu, budući da je naveden *con la sua fraternità*, odnosno *s bratijom* bosanskih isprava. Taj naslov nosio je i tijekom 1423., a raspoloživa izvorna građa bilježi da je u međuvremenu promijenio tri gospodara služeći odano kraljevima Stjepanu Ostoji, sinu mu Stjepanu Ostojiću i Tvrtku II. U vrijeme promjene raspoloženja bosanske vlastele prema kralju Stjepanu Ostojiću, 1421. bio je kao njegov podanik upleten u aferu oko oduzimanja imovine dubrovačkim trgovcima, što više oslikava tadašnje držanje Dubrovčana u bosanskim razmiricama nego Tvrtkovu sklonost bezakonju.

Od 1423. do 1425. »gospodin« Tvrtko Borovinić – kako ga Dubrovčani običavaju oslovljavati – kao da je ostao po strani, izvan političkih zbivanja te raspoloživa izvorna građa dubrovačkog podrijetla o njemu govori tek kao o mužu bogate nasljednice koja je u to vrijeme u više navrata u gradu podno Svetog Srda sređivala svoje imovinsko-pravne poslove. Ipak, neke poblize nepoznate okolnosti iz tog razdoblja utjecale su na Tvrtkovo napredovanje u karijeri, što se manifestiralo činjenicom da je 7. listopada 1426. u jednoj, doduše krivotvorenoj, ispravi kralja Tvrtka II. naveden kao *dvorski knez*, odnosno *praefectus seu marsalcus aulicus aulae nostrae*.

Samo dvije godine kasnije Borovinić je nosio titulu *knez bosanski*, ali iz poznatih situacija u izvornoj građi nije potpuno jasno je li taj naslov označavao dvorsku službu ili titulu vlastele iz Bosne.¹⁰² Tvrtko je pouzdano bio *knez bosanski* i 1433., a zanimljivim se čini spomenuti da je kroz to vrijeme Bosna bila u dubokom previranju: prvo se uplela u sukob sa srpskim despotom u namjeri da vrati Srebrenicu, a potom je utonula u konavoski rat s Dubrovčanima i duge unutrašnje razmirice izazvane pojavom pretendenta Radivoja Ostojića. Kroz sve to vrijeme *knez bosanski* Tvrtko Borovinić ostao je uz kralja Tvrtka II., koga su neki i od najuglednijih velikaša stali napuštati.

Nakon intervencije ugarske vojske pod zapovjedništvom bana Matka Talovca u Bosni 1434. u prilog Tvrtku II., kraljev položaj ne samo da se nije popravio nego je izgledao još težim, zbog čega je bosanski vladar s pratnjom potkraj godine napustio zemlju. Slična situacija bila je i godinu dana kasnije, kad je u kraljevoj blizini bio i Tvrtko Borovinić, koji je u ispravi kralja Tvrtka II. od 25. siječnja 1436. naveden kao *palatin*. Tomu najviše dvorskom dostojanstvu potpuno odgovara naslov *veliki knez bosanski* domaćih povelja. Sukladno tomu s pravom se može reći da je Tvrtko Borovinić tada bio na vrhu svoje političke karijere, koja se baš u tom trenutku naglo prekinula, budući da o njemu izvori više ne govore, iako je, po svemu sudeći, doživio propast Bosanskog Kraljevstva u drugoj polovici svibnja 1463. i nekako u to doba i sam nestao s povijesne pozornice.

Sudbina nije bila sklona ni njegovu sinu Ivanu, koji se nakon očeve smrti ne pojavljuje sa zahtjevom da mu se isplate pripadnosti od očeve imovine u Dubrovniku, nego je polovi-

¹⁰² ČIRKOVIĆ, *Dvor*, 66.

com lipnja 1465. to učinila samo njegova sestra Milica, udana za Stjepana Šimrakovića. Budući da su joj Dubrovčani osporavali pravo da sama preuzme očevu imovinu u njihovu gradu, stječe se dojam da su tim poslovima vični Dubrovčani očekivali da bi se i drugi Tvrtkov baštinik mogao uskoro pojaviti sa zahtjevom da mu se isplati njegov dio. Ako bi se tajanstvenost oko sudbine Tvrtkova sina Ivana dovela u vezu s mogućim njegovim zarobljavanjem u svibnju 1463., a eventualno njegovo pojavljivanje pred Dubrovčanima sa zahtjevom za naslijeđem dijela očeve imovine s prelaskom na islam i stupanjem u službu turskog sultana, on ipak ne može biti istovjetan s kasnije poznatim Sinan-pašom Borovinićem.

Zusammenfassung

Es wird angenommen, er wäre Sohn von Borovina Vukašinić, eines der bedeutsamsten Feudalherren am Ende des 14. J-hs. Seinen Vater hat er wahrscheinlich nie gesehen, weil er in die türkische Gefangenschaft geraten ist. Jung und ohne Vater hat Tvrtko Borovinić nicht im Prozeß des Loslösens von der Zentralmacht teilgenommen. Das erste Mal wurde er erwähnt als Zeuge in einer Urkunde des Königs Ostoja und führte den Titel eines Fürsten. Fürstentitel führte er auch 1423 und hat in der Zwischenzeit drei Königen gedient: Stjepan Ostoja, Stjepan Ostojić und Tvrtko II. Der Wechsel auf dem Thron von Kotromanićs im Jahre 1421 war für ihn besonders dramatisch, weil er ziemlich lange Stjepan Ostojić unterstützt hat, obwohl viele Feudalherren ihn schon verlassen haben. Nach kurzer Zurückgezogenheit (1423 – 1425) öffnet sich für ihn der Weg für eine glänzende politische Karriere im Dienste des Königs Tvrtko II Tvrtković. So wird er in einer, zwar gefälschten, Urkunde, von 7. 10. 1426, als Hoffürst erwähnt. Im Jahre 1427 führt er den Titel Fürst von Bosnien. 1435 begleitet er den König Tvrtko II nach Ungarn. Am Anfang 1436 ist er Palatinus bzw. Großfürst von Bosnien. Nach dieser Nachricht kommt sein Name in den Quellen nicht mehr vor. Mit Sicherheit kan man behaupten, daß er auch nach 1447 noch lebte, und daß er vor Juni 1465 gestorben ist, weil in diesem Jahre seine Tochter Milica nach Dubrovnik kommt, mit Anspruch auf das Erbe des Vaters. Ihr Bruder Ivan wird bei dieser Angelegenheit nicht erwähnt.

Übrs. Ivica TOMLJENOVIC